

LUONNOS

**KAIKKIEN HENKILÖIDEN SUOJELEMISEKSI TAHDONVASTAISelta
KATOAMISelta TEHTY KANSAINVÄLINEN YLEISSOPIMUS**

SUOMEN TÄYTÄNTÖÖNPANORAPORTTI

XXXX 2025

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	3
I. YLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANORAPORTTIA KOSKEVAT LAUSUNTOKIERROKSET	3
II. TAHDONVASTAISTEN KATOAMISTEN KIELTÄMISTÄ KOSKEVA YLEINEN LAINSÄÄDÄNTÖKEHIKKO	4
III. ARTIKLAKOHTAISET TIEDOT	5
1 artikla.....	5
2 artikla.....	5
3 artikla.....	6
4 artikla.....	6
5 artikla.....	7
6 artikla.....	7
7 artikla.....	10
8 artikla.....	11
9 artikla.....	12
10 artikla.....	13
11 artikla.....	14
12 artikla.....	15
13 artikla.....	17
14 artikla.....	19
15 artikla.....	19
16 artikla.....	19
17 artikla.....	20
18 artikla.....	28
19 artikla.....	30
20 artikla.....	31
21 artikla.....	32
22 artikla.....	32
23 artikla.....	33
24 artikla.....	33
25 artikla.....	36

JOHDANTO

1. Tämä raportti annetaan Suomen hallituksen 24.3.2023 ratifioiman ja 23.4.2023 Suomen osalta voimaan tulleen kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisten yleissopimuksen (*yleissopimuksen*) 29 artiklan mukaisesti.
2. Tämä raportti on valmisteltu tahdonvastaisia katoamisia käsittelevän komitean (*komitean*) yleissopimuksen 29 artiklan perusteella annettavien raporttien muotoa ja sisältöä koskevan ohjeistuksen (*Guidelines on the form and content of reports under article 29 to be submitted by States parties to the Convention*) mukaisesti.
3. Suomi allekirjoitti kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen 6.2.2007 ja ratifioi sen 24.3.2023. Yleissopimus tuli Suomen osalta voimaan 23.4.2023 yleissopimuksen 29 artiklan 2 kohdan mukaisesti.
4. Suomen antama perusraportti (*common core document*) on olennainen osa tätä täytäntöönpano raporttia.

I. YLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANORAPORTTIA KOSKEVAT LAUSUNTOKIERROKSET

5. Ulkoministeriö on valmistellut tämän täytäntöönpanoraportin yhteistyössä oikeusministeriön kanssa. *Raportin luonnoksesta järjestettiin lausuntokierros 8.1.-7.2.2025.*
6. Hallituksen esitys eduskunnalle kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi sekä laiksi rikoslain 11 luvun muuttamisesta laadittiin ulkoministeriössä. Valmistelussa tehtiin yhteistyötä oikeusministeriön, puolustusministeriön, sisäministeriön sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kanssa. Luonnos hallituksen esityksestä oli lausuntokierroksella 1.2.-14.3.2022. Lausuntoja pyydettiin keskeisiltä ministeriöiltä ja viranomaisilta, eduskunnan oikeusasiamieheltä, oikeuskanslerinvirastolta, tuomioistuimilta, Kuntaliitolta, Ihmisoikeuskeskukselta sekä ihmisoikeusasioiden ja oikeusvaltiokysymysten kanssa työskenteleviltä liitoilta ja järjestöiltä. Lausuntoa pyydettiin myös tietosuojavaltuutetulta, Ahvenanmaan maakunnan hallitukselta. Hallituksen esityksen antamisen jälkeen Ahvenanmaan maakuntapäiviltä pyydettiin suostumus yleissopimuksen ratifiointiin.
7. Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen yleissopimuksen ratifioimiseksi ja voimaansaattamiseksi 20.1.2023.

II. TAHDONVASTAISTEN KATOAMISTEN KIELTÄMISTÄ KOSKEVA YLEINEN LAINSÄÄDÄNTÖKEHIKKO

8. Suomen perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Oikeudesta määrätään esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa, kansalaisyhteiskunnallisia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 9 artiklassa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 3 ja 6 artiklassa.

9. Lisäksi vapaudenmenetyksen sääntelyä on syytä tarkastella myös perustuslain 22 §:n näkökulmasta, sillä yleissopimuksen yhtenä tavoitteena on parantaa vapautensa menettäneiden asemaa. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

10. Yleissopimuksen hyväksymisen yhteydessä lisättiin rikoslain (39/1989) 11 lukuun uusi 4 c §. Tämän pykälän mukaan se, joka valtion edustajana tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella pidättämällä, vangitsemalla, kaappaamalla tai muulla tavoin riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä, kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut, ja aiheuttaa menettelyllään vapaudenriiston kohteeksi joutuneen jäämisen vailla oikeussuojaa, on tuomittava tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Uudella 4 c §:llä saatettiin kansallinen lainsäädäntö vastaamaan yleissopimuksen 4 artiklan velvoite kriminalisoida tahdonvastaisen katoamisen rikos.

11. Yleissopimuksen hyväksymisen yhteydessä lisättiin esimiehen vastuuta koskevaan rikoslain 11 luvun 12 §:ään ja alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämistä koskevaan rikoslain 11 luvun 13 §:n 1 momenttiin viittaukset saman luvun 4 c §:ään, jossa säädetään rangaistavaksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen. Nämä muutokset liittyvät yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan 1 ja iii alakohtaan.

12. Laki kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdystä kansainvälisestä yleissopimuksesta vahvistettiin 3.3.2023. Laki tuli voimaan 23.4.2023, samanaikaisesti kuin yleissopimus tuli Suomen osalta voimaan. Lain mukaan yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat lakina voimassa sellaisina kuin Suomi on niihin sitoutunut.

13. Rikoslain 1 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, jonka rankaiseminen tekopaikan laista riippumatta perustuu Suomea velvoittavaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea kansainvälisesti velvoittavaan säädökseen tai määräykseen (kansainvälinen rikos), sovelletaan Suomen lakia. Tarkemmat säännökset pykälän soveltamisesta annetaan asetuksella. Kyseessä on rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annettu asetus (627/1996). Asetuksen 1 §:n 1 momenttiin lisättiin viittaus yleissopimuksessa tarkoitettuun tahdonvastaisen

LUONNOS

katoamisen rikokseen, josta tuli näin ollen kansainvälinen rikos. Yleissopimuksen 9 artiklaan liittyvä asetusmuutos tuli voimaan 23.4.2023.

14. Myös muissa Suomen ratifioimissa ihmisoikeussopimuksissa on määräyksiä, jotka liittyvät tahdonvastaisiin katoamisiin. Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen turvataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18/1990, SopS 86/1998 (asetus) ja SopS 63/1999) 5 artiklassa, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) (SopS 7 ja 8/1976) 9 artiklassa, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 3 ja 6 artiklassa. Merkityksellisiä ovat myös kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (CAT-sopimus) (SopS 59 ja 60/1989), ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (CRPD-sopimus) (SopS 26 ja 27/2016) (14 artikla). Suomi on ratifioinut edellä mainittujen KP, CAT ja CRPD –sopimusten yksilövalituksia koskevat valinnaiset pöytäkirjat.

15. Tilastotietoa tahdonvastaisia katoamisia koskevista rikosprosesseista ei ole.

III. ARTIKLAKOHTAISET TIEDOT

1 artikla

16. Yleissopimuksen 1 artiklan 1 kohdan mukaan ketään ei saa saattaa katoamaan tahdonvastaisesti.

17. Yleissopimuksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan mihinkään poikkeuksellisiin olosuhteisiin, kuten sotatilaan tai sodan uhkaan, maan sisäiseen poliittiseen epävakauteen tai muuhun yleiseen hätätilaan ei saa vedota oikeutuksena tahdonvastaiselle katoamiselle.

18. Perustuslain 7 §:n mukaisesti henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapauden menettäneen oikeudet turvataan lailla.

19. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen on säädetty rikokseksi 11 luvun 4 c §:ssa ja siitä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

20. Perus- ja ihmisoikeuksia voi tietyissä tilanteissa rajoittaa niitä koskevien oppien ja määräysten mukaisesti tai niistä voidaan poiketa. Perustuslain 23 §:ssä säädetään perusoikeuksista poikkeusoloissa. EIS 15 artiklassa sekä KP-sopimuksen 4 artiklassa määrätään sopimusvelvoitteista poikkeamisesta hätätilan aikana. Näissäkään poikkeustilanteissa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen ei kuitenkaan voitaisi katsoa olevan Suomen perustuslain tai Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista.

2 artikla

21. Yleissopimuksen 2 artiklassa määritellään tahdonvastainen katoaminen.

LUONNOS

22. Tahdonvastaisesta katoamisesta on jo ennestään Suomea sitova määritelmä Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 7 artiklan 2 kappaleen i kohdassa. Sen mukaan tahdonvastaisella katoamisella tarkoitetaan valtion tai poliittisen järjestön toimesta, luvalla, tuella tai suostumuksella tapahtuvaa henkilöiden pidättämistä, vangitsemista tai kaappausta, jota seuraa kieltäytyminen tunnustamasta kyseistä vapaudenriistoa tai antamasta tietoa kyseisten henkilöiden kohtalosta tai olinpaikasta tarkoituksessa evätä heiltä oikeussuoja pitkäksi aikaa. Yleissopimuksen määritelmästä jossakin määrin poikkeava perussäännön määritelmä liittyy rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa rangaistavaksi säädettyyn rikokseen ihmisyyttä vastaan.

23. Tahdonvastaisen katoamisen määritelmä liittyy yleissopimuksen tahdonvastaisen katoamisen rikoksen kriminalisointivelvoitteeseen, jota käsitellään 4 artiklan yhteydessä. Rikoslain 11 luvun 4 c §:ssä tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen on säädetty rangaistavaksi 2 artiklan määritelmän mukaisesti.

3 artikla

24. Yleissopimuksen 3 artiklassa veloitetaan osapuolet tutkimaan sellaiset tahdonvastaiset katoamiset, jotka toteutetaan ilman valtion lupaa, tukea tai suostumusta. Tällaisia tekoja voivat olla esimerkiksi ammattimaisen rikollisjärjestön tai poliittisen organisaation toimeenpanemat katoamiset sekä ihmiskaupan yhteydessä tapahtuvat vapaudenriistot. Valtioiden on myös saatettava tällaisiin tekoihin syyllistyneet oikeuden eteen. Yleissopimuksen muut määräykset tahdonvastaisista katoamisista eivät koske 3 artiklassa tarkoitettuja tekoja.

25. Yleissopimuksen 3 artiklassa veloitetaan osapuolet tutkimaan kyseiset rikokset ja saattamaan tekijät vastuuseen. Artikla ei sanamuotonsa mukaan edellytä kriminalisointia, vaan muunkinlainen oikeudelliseen vastuuseen saattaminen voisi riittää täyttämään artiklan vaatimukset. Kyseiset teot ovat kuitenkin sellaisia, jotka Suomessa kuuluvat rikoslain alaan. Tältä osin viitataan jäljempänä 4 artiklan yhteydessä esitettyyn.

4 artikla

26. Yleissopimuksen 4 artiklassa veloitetaan kriminalisoimaan yleissopimuksen 2 artiklassa määritelty tahdonvastainen katoaminen. Artikla on yksi yleissopimuksen keskeisimmistä määräyksistä.

27. Yleissopimuksen ratifointia ja voimaansaattamista käsitelleessä hallituksen esityksessä arvioitiin olemassa oleva rangaistussäännöstö, ja todettiin, ettei rikoslaisissa ollut tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista vastaavaa rangaistussäännöstä. Hallituksen esityksessä perustelluimpana vaihtoehtona nähtiin erillisen rangaistussäännöksen säätäminen. Esitetyn mukaisesti sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevaan rikoslain 11 lukuun lisättiin uusi 4 c § tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta. Pykälän muotoilussa otettiin huomioon perustuslain 8 §:ssä ilmaistu rikostunnusmerkistön tarkkarajaisuutta ja selkeyttä edellyttävä laillisuusperiaate. Vaikka tunnusmerkistössä ei kaikilta osin käytetä samoja ilmaisuja kuin artiklatekstissä, se vastaa yleissopimuksen 2 artiklan määritelmää.

LUONNOS

28. Rikoslain 11 luvun 4 c §:n mukaan se, joka valtion edustajana tai sen luvalla, tuella tai suostumuksella pidättämällä, vangitsemalla, kaappaamalla tai muulla tavoin riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä, kiistää vapaudenriiston jälkeen sen tapahtumisen taikka salaa vapaudenriiston kohteeksi joutuneen olinpaikan tai sen, mitä hänelle on tapahtunut, ja aiheuttaa menettelyllään vapaudenriiston kohteeksi joutuneen jäämisen vaille oikeussuojaa, on tuomittava tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

5 artikla

29. Yleissopimuksen 5 artiklan mukaan tahdonvastaisen katoamisen laajalle levinnyt tai systemaattinen toteuttaminen on rikos ihmisyyttä vastaan, sellaisena kuin tämä rikos on määritelty sovellettavassa kansainvälisessä oikeudessa, ja siitä on määrättävä tämän sovellettavan kansainvälisen oikeuden mukaiset seuraamukset.

30. Rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rikokseen ihmisyyttä vastaan syyllistyy se, joka osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä vangitsee toisen tai muuten riistää häneltä vapauden kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevien määräysten vastaisesti taikka aiheuttaa Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön 7 artiklan 2 kappaleen i kohdassa tarkoitetun tahdonvastaisen katoamisen.

31. Rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohtaan lisättiin yleissopimukseen liittymisen yhteydessä selvyyden vuoksi viittaus Rooman perussäännön 7 artiklan 2 kappaleen i kohtaan. Rooman perussäännön määritelmän mukaan ”tahdonvastainen katoaminen” tarkoittaa valtion tai poliittisen järjestön toimesta, luvalla, tuella tai suostumuksella tapahtuvaa henkilöiden pidättämistä, vangitsemista tai kaappausta, jota seuraa kieltäytyminen tunnustamasta kyseistä vapaudenriistoa tai antamasta tietoja kyseisten henkilöiden kohtalosta tai olinpaikasta tarkoituksessa evätä heiltä oikeussuoja pitkäksi aikaa. Yleissopimuksen ja Rooman perussäännön tahdonvastaisen katoamisen määritelmät eroavat jossakin määrin toisistaan.

6 artikla

32. Yleissopimuksen 6 artikla koskee tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta rikosoikeudelliseen vastuuseen joutuvia henkilöitä.

33. Artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan osapuolten on toteutettava toimenpiteet pitääkseen rikosoikeudellisesti vastuunalaisina ainakin henkilöä, joka toteuttaa tahdonvastaisen katoamisen tai käskee, kehottaa tai suostuttelee toteuttamaan sen, yrittää toteuttaa sen, toimii rikoskumppanina sen toteuttamisessa tai osallistuu siihen.

34. Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan rikosoikeudellinen vastuunalaisuus koskee myös esimiestä alakohdan määräysten mukaisesti.

LUONNOS

35. Saman kohdan c alakohdan mukaan b alakohta ei rajoita sellaisia ankarampia vastuuvaatimuksia, joita asiaa koskevan kansainvälisen oikeuden mukaan sovelletaan sotilaspäällikön tai tosiasiallisesti sotilaspäällikkönä toimivaan henkilöön.

36. Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaista käskemistä, kehottamista tai suostuttelemista on rikoslain 5 luvun 5 §:n mukainen yllytys. Rikoskumppanuutta koskevan rikoslain 5 luvun 3 §:n mukaan, jos kaksi tai useammat ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen, rangaistaan kutakin rikoksen tekijänä. Kohdassa tarkoitettu rikokseen osallistumisen voi katsoa kattavan myös rikoslain 5 luvun 4 §:n mukaisen välillisen tekemisen ja 6 §:n mukaisen avunannon.

37. Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohdassa olevan tekijäpiirin rajauksen vuoksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen yritysikin säädettiin rangaistavaksi. Tämä oli linjassa myös Suomen yrityksen rangaistavaksi säätämiseen sovellettavien periaatteiden kanssa.

38. Rikoslain 11 luvun 12 §:ssä säädetään esimiehen vastuusta eräitä sen luvun rikoksia koskien. Mainitun pykälän mukaan sotilaallinen tai muu esimies tuomitaan 1, 3, 4, 4 a, 4 b, 4 c, 5-7, ja 13 §:ssä tarkoitettusta teosta tai sen yrityksestä rangaistukseen kuin tekijä tai osallinen, jos tosiasiallisesti esimiehen määräysvallassa ja valvonnassa olevat joukot tai alaiset ovat syyllistyneet tekoon sen johdosta, että esimies on laiminlyönyt velvollisuutensa asianmukaisesti valvoa joukkojen tai alaisten toimintaa, jos: 1) esimies tiesi tai hänen olisi olosuhteiden perusteella pitänyt tietää, että joukot tai alaiset olivat tekemässä tai aikoivat tehdä kyseisiä rikoksia, eikä 2) esimies ryhtynyt käytettävissään oleviin tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin rikosten täyttämisen ehkäisemiseksi.

39. Alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämiseen syyllistyy rikoslain 11 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan sotilaallinen tai muu esimies, joka jättää ryhtymättä tarpeellisiin ja häneltä kohtuudella vaadittaviin toimiin saattaakseen viranomaisen tutkittavaksi tosiasiallisesti hänen määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan alaisen tekemäksi epäillyn 1, 3, 4, 4 a, 4 b, 4 c tai 5-7 §:ssä taikka kyseisessä pykälässä tarkoitettun rikoksen.

40. Rikoslain 15 luvun 10 § :n 1 momentissa säädetään rangaistavaksi törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen. Momentin mukaan rangaistaan sitä, joka tietää jonkin säännöksessä nimenomaisesti mainitun vakavan rikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos olisi vielä estettävissä, anna siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Rangaistavaa on esimerkiksi lukuisten rikoslain 11 luvussa rangaistaviksi säädettyjen rikosten ilmoittamatta jättäminen.

41. Yleissopimukseen liittymisen yhteydessä rikoslain 11 luvun 12 §:ää ja 13 §:n 1 momenttia muutettiin niin, että niihin lisättiin viittaus tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista koskevaan saman luvun uuteen 4 c §:ään. Näillä muutoksilla lainsäädäntö saatiin kattamaan yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan i ja iii alakohdan mukaiset teot.

42. Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan iii alakohdan mukaista tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen estämistä tai torjumista ja rikoslain 11 luvun 12 §:n 1 kohdan mukaista rikoksen täyttämisen ehkäisemistä voidaan toteuttaa myös rikoslain 15 luvun 10 §:m 1 momentin

LUONNOS

mukaisella tiedon antamisella viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Nyt kysymyksessä oleva rikoksen estämistä tai torjumista koskeva esimiehen rangaistusvastuu seuraa kuitenkin nimenomaan häntä koskevan erityissäännökseksi katsottavan rikoslain 11 luvun 12 §:n nojalla. Koska viimeksi mainitun pykälän mukaan esimies tuomitaan rangaistukseen kuin tekijä tai osallinen, esimiehelle seuraava rangaistusvastuu on myös merkittävästi ankarampi kuin törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä seuraava rangaistus.

43. Jos esimies syyllistyy pelkästään yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan iii alakohdan mukaiseen tekoon niin, että hän jättää saattamatta viranomaisen tutkittavaksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen, hän syyllistyy rikoslain 11 luvun 13 §:n 1 momentin mukaiseen alaisen rikoksen ilmoittamatta jättämiseen.

44. Yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan ii alakohta viittaa tekoihin, joissa esimies voidaan katsoa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tekijäksi tai tekijäkumppaniksi taikka muuten rikoksen osalliseksi, jolloin rikosoikeudellinen vastuu kohdassa kuvatusta menettelystä seuraa rikoslain 11 luvun 4 c §:n perusteella, osallisuutta koskien lisäksi rikoslain 5 luvun säännöksiä soveltaen. Samaan lopputulokseen päädytään sellaisessa tilanteessa, jossa kaikki b alakohdan mukaiset edellytykset täyttyvät.

45. Yleissopimuksen 6 artiklan 2 kohdassa määrätään että tahdonvastaisen katoamisen rikosta ei voi oikeuttaa vetoamalla siviili-, sotilas- tai muun viranomaiset käskyyn tai ohjeeseen. Kohtaan liittyy se, että eräissä rikoslain säännöksissä säädetään määräyksen ja esimiehen käskyn vaikutuksesta rikosoikeudelliseen vastuuseen.

46. Rikoslain 11 luvun 14 §:ssä säädetään siitä, millä edellytyksillä hallitusvaltaa käyttävän viranomaisen tai muun julkista valtaa käyttävän tahon antamasta määräyksestä tai esimiehen käskystä sotarikoksen, törkeän sotarikoksen tai lievän sotarikoksen tehnyt taikka sellaista yrittänyt on rangaistusvastuusta vapaa.

47. Rikoslain 45 luvun 26 b §:ssä säädetään teoista, jotka sotilas on tehnyt esimiehensä käskystä. Tuolloin pykälän 1 momentin mukaan käskynalainen tuomitaan rangaistukseen vain, jos 1) hän on käsittänyt, että hän käskyn täyttämällä toimisi lakia taikka virka- tai palvelusvelvollisuutta vastaan; tai 2) hänen olisi pitänyt ymmärtää käskyn ja sen edellyttämän teon oikeudenvastaisuus, kun otetaan huomioon käsketyt teon lainvastaisuuden ilmeisyys. Jos teko on tapahtunut olosuhteissa, joissa käskynalaiselta ei voitu kohtuudella edellyttää käskyn täyttämättä jättämistä, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa (2 momentti). Rikoslain 45 luvun 26 b § koskee myös muita rikoksia kuin sotilasarikoksia. Kun kuitenkin otetaan huomioon pykälän 1 momentin kohtien sisältö, on varsin selvää, että käskyn saaja tahdon vastaisen katoamisen toteuttamisen tilanteissa sen tunnusmerkistötekijät huomioon ottamalla käsittää toimivansa lainvastaisella tavalla tai ymmärtää käskyn ja sen edellyttämän teon oikeudenvastaisuuden.

48. Muissa kuin rikoslain 11 luvun 14 §:ssä tai 45 luvun 26 b §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa määräys ja käsky eivät muodosta oikeuttamisperustetta eikä määräyksen tai käskyn saanut voi lähtökohtaisesti vedota siihen.

7 artikla

49. Yleissopimuksen 7 artiklassa määrätään seuraamuksista, rangaistustasoista sekä lieventävistä ja raskauttavista tekijöistä. Yleissopimuksen 7 artiklan 1 kohdan mukaan osapuolten on säädettävä tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen rangaistavaksi asianmukaisilla rangaistuksilla, joissa otetaan huomioon rikoksen äärimmäinen vakavuus. Kohta jättää säädettävän rangaistusasteikon siis pitkälti osapuolten harkintaan. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on kuitenkin toistuvasti painottanut äärimmäisen luonteen huomioon ottamista täytäntöönpanoraporttien käsittelyssä (esimerkiksi CED/C/LTU/CO/1, 16 kappale).

50. Rikoslain 11 luvun 4 c §:n 1 momentin mukaan tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Rangaistusasteikkoa säädettäessä huomioon on otettu kysymyksessä olevan rikoksen käytännössä ajateltavissa olevien ilmenemismuotojen osoittama teon paheksuttavuus, vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekotyypin ilmentämä tekijän syyllisyys eli rikoksen rangaistusarvo. Kyseinen rangaistusasteikko laajuudessaan mahdollistaa sen, että tekojen erilainen vakavuustaso voidaan ottaa asianmukaisesti huomioon, jolloin rangaistukseen vaikuttavia seikkoja voivat olla esimerkiksi vapaudenriiston kesto ja henkilön säilyttämisolosuhteet.

51. Rangaistusasteikon osalta on otettava huomioon, että tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen käsittää vain vapaudenriiston ja sen kiistämisen tai salaamisen oikeussuojan toteutumisen estävin vaikutuksin. Vapaudenriiston aikana tehtävät sen kohdehenkilöön kohdistuvat muut, esimerkiksi terveyteen kohdistuvat rikokset, tulevat rangaistaviksi eri rikoksina, jolloin kaikista rikoksista tuomitaan rikoslain 7 luvun 1 §:n mukaiseen yhteiseen vankeusrangaistukseen.

52. Yleissopimuksen 5 artiklan mukaisesta tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta (rikos ihmisyyttä vastaan) tuomitaan rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vankeuteen vähintään yhdeksi vuodeksi tai elinkaudeksi.

53. Artiklan 2 kohdan a alakohdan mukaan osapuoli voi säätää lieventävistä asianhaaroista erityisesti sellaisten tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisessa osallisina olleiden henkilöiden eduksi, jotka auttavat tehokkaasti saamaan kadonneen henkilön takaisin elävänä tai mahdollistavat tahdonvastaisten katoamisten selvittämistä tai tahdonvastaiseen katoamiseen syyllistyneiden tunnistamista. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on suositellut näiden nimenomaista sisällyttämistä lakiin täytäntöönpanoraportteja käsiteltäessä (CED/C/LTU/CO/1, 16 kappale).

54. Niin lieventävien asianhaarojen kuin jäljempänä käsiteltävien raskauttavien asianhaarojen osalta on otettava huomioon, että rangaistuksen määräämistä koskevan rikoslain 6 luvun joustavan 4 §:n yleissäännöksen mukaan rangaistus on mitattava ja luvun 3 §:n 3 momentin mukaan myös rangaistuslaji on valittava niin, että mitattava rangaistus ja rangaistuslaji ovat oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

LUONNOS

55. Kansallisesti lieventämisperusteista säädetään rikoslain 6 luvun 6 §:ssä ja kohtuullistamisperusteista 7 §:ssä. Lieventämisperusteena on se, että tekijä pyrkii estämään tai poistumaan rikoksensa vaikutuksia taikka hän pyrkii edistämään rikoksensa selvittämistä. Lisäksi saman luvun 8 a §:ssä säädetään rangaistusasteikon lieventämisestä tunnustuksen perusteella.

56. Yleissopimuksen 7 artiklan 2 kohdan b alakohdan mukaan osapuoli voi säätää raskauttavista asianhaaroista erityisesti tapauksissa, joissa kadonnut henkilö kuolee tai tahdonvastainen katoaminen aiheutetaan raskaana olevalle naiselle, alaikäiselle tai vammaiselle tai muuten erityisesti haavoittuvalle henkilölle, sanotun kuitenkin vaikuttamatta muihin rikosoikeudellisiin menettelyihin. Koventamisperusteista säädetään kansallisesti rikoslain 6 luvun 5 §:ssä.

57. Rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan rikoksen tekeminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta on rangaistuksen koventamisperuste. Teon kohdistuminen lapseen tai muuhun erityisen haavoittuvaan henkilöön voidaan ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa ja määräämisessä rikoslain 6 luvun 4 §:n ja 3 §:n 3 momentin kautta niin, että tekijä asianomistajan mainitun aseman tai nuoren iän takia tuomitaan tavanomaista ankarampaan rangaistukseen.

58. Henkilön kuoleman aiheuttaminen ei sisälly tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tunnusmerkistöön ja sellaisen seurauksen toteuttaminen tulee erikseen rangaistavaksi rikoslain 21 luvun säännösten mukaan, jolloin rangaistus merkittävästi ankaroituu rikoslain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitetun useasta rikoksesta tuomittavan yhteisen vankeusrangaistuksen määräämisen kautta.

8 artikla

59. Artiklassa määrätään tahdonvastaisen katoamisen vanhentumisesta. Artiklan 1 kohdan mukaan mahdollisen vanhentumissäännöksen on oltava pitkä ja oikeassa suhteessa rikoksen äärimmäiseen vakavuuteen. Vanhentumisen tulee alkaa siitä hetkestä, jolloin tahdonvastaisen katoamisen rikos päättyy, ottaen huomioon rikoksen jatkuvan luonteen.

60. Syyteoikeuden vanhentumisesta säädetään rikoslain 8 luvun 1 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan oikeus syyttää rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on elinkautinen vankeus, ei vanhennu. Tämä koskee yleissopimuksen 5 artiklan mukaista tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista, joka säädetään rikoslain 11 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa rangaistavaksi rikoksena ihmisyyttä vastaan. Muuten pykälän 2 momentin mukaan rikoksen syyteoikeuden vanhentuminen pääsääntöisesti perustuu rikoksen vakavuuteen, jota ilmentää siitä säädetty ankarin rangaistus. Syyteoikeus vanhentuu, jollei syytettä ole nostettu kymmenessä vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta. Tämä vanhentumisaika koskee myös tahdonvastaisen katoamisen toteuttamista.

61. Rikoslain 8 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan, jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asiantilan ylläpitäminen, syyteoikeuden vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä. Tällainen rikollinen teko on myös tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen. Teon päättymisajankohtaa ei ole yleissopimuksessa määritelty. Vaikka teko edellyttää seurauksena

LUONNOS

oikeussuojaa vaille jäämistä, sekin käytännössä ajoittuu vapaudenriiston aikaan. Sen päätyttyä henkilö voi turvautua oikeussuojakeinoihin. Näin ollen rikoksen vanhentuminen alkaa vapaudenriiston päättymisestä, joka samalla on tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen päätyminen.

62. Yleissopimuksen 8 artiklan 2 kohdan mukaan tahdonvastaisen katoamisen uhreille on taattava oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon vanhentumisajan rajoissa. Säädettyjen vanhentumisaikojen puitteissa virallisen syytteen nostaminen on mahdollista. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL, 689/1997) 1 luvun 2 §:n mukaan syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos hän katsoo, että se on laissa säädetty rangaistavaksi, sen syyteoikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.

9 artikla

63. Yleissopimuksen 9 artiklassa määrätään osapuolten lainkäyttövallasta tahdonvastaisen katoamisen rikoksessa. Artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet ulottaakseen lainkäyttövaltansa tahdonvastaisen katoamisen rikokseen, kun (a) rikos on tehty kyseisen osapuolen lainkäyttövaltaan kuuluvalla alueella tai sen alaisuuteen rekisteröidyllä aluksella tai ilma-aluksella; (b) epäilty rikoksenteekijä on kyseisen osapuolen kansalainen; (c) kadonnut henkilö on kyseisen osapuolen kansalainen ja osapuoli pitää näitä toimia asianmukaisina.

64. Yleissopimuksen 9 artiklan 2 kohdan mukaan osapuolten tulee toteuttaa myös tarvittavat toimenpiteet ulottaakseen lainkäyttövaltansa tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen, kun rikoksesta epäilty on kyseisen osapuolen lainkäyttövaltaan kuuluvalla alueella, paitsi jos osapuoli luovuttaa hänet rikoksen johdosta tai muutoin toiselle valtiolle kansainvälisten velvoitteidensa mukaisesti tai sellaiselle kansainväliselle rikostuomioistuimelle, jonka lainkäyttövallan se on tunnustanut.

65. Rikoslain 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan Suomessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia. Suomalaisessa aluksessa tai ilma-aluksessa tehtyä rikosta, Suomen kansalaisen tekemäksi epäiltyjä rikosta ja Suomen kansalaiseen kohdistunutta rikosta koskevat lainkäyttövaltaa koskevat säännökset ovat rikoslain 1 luvun 2, 5 ja 6 §:ssä. Useissa tapauksissa ulkomailla tehdyn rikoksen kuuluminen Suomen lainkäyttövaltaan edellyttää rikoslain 1 luvun 11 §:n mukaan sitä, että teko on kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen mukaisesti rangaistava myös tekovaltiossa.

66. Yleissopimuksen 9 artiklan 2 kohta ilmentää ”luovuta tai tuomitse” –periaatetta (aut dedere aut judicare), jota varsinaisesti koskee yleissopimuksen 11 artikla. Rikoslain 1 luku ei tunne nimenomaista mainittuun periaatteeseen liittyvää lainkäyttövallan perustetta. Kohdan ja mainitun artiklan kannalta merkityksellistä on ensinnäkin se, että rikoksen kuuluessa Suomen rikosoikeuden soveltamisalaan esitutkintaviranomaisilla ja syyttäjillä on velvollisuus ryhtyä rikosprosessuaalisiin toimenpiteisiin rikoksen suhteen. Niissä tilanteissa, joissa Suomessa ei ryhdytä rikoksenteekijän tuomitsemiseen täällä johtaviin toimenpiteisiin, Suomen lainsäädäntö mahdollistaa laajasti rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen. Suomen lainsäädäntö mahdollistaa laajasti rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen.

LUONNOS

67. Rikoslain 1 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, jonka rankaiseminen tekopaikan laista riippumatta perustuu Suomea velvoittavaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea kansainvälisesti velvoittavaan säädökseen tai määräykseen, sovelletaan Suomen lakia. Nyt kysymyksessä olevassa yleissopimuksessa ei nimenomaisesti määrätä siitä, onko tahdonvastaisen katoamisen toteuttamiseen tarkoitus soveltaa universaaliperiaatetta. Suomessa ”luovuta tai tuomitse” -periaatteen on kuitenkin katsottu muodostavan rikoslain 1 luvun 7 §:n 1 momenttiin liittyvän velvoitteen (HE 1/1996 vp, s. 22 ja 23).

68. Yleissopimukseen liittymisen yhteydessä katsottiin, että rikoslain 1 luvun 2, 5 ja 6 § eivät täysin vastaa artiklan 1 ja 2 kohtaa. Kun otettiin huomioon muutkin rikoslain 1 lukuun liittyvät eroavaisuudet suhteessa yleissopimuksen 9 artiklaan, sen luvun 7 §:n 1 momentin kannalta merkityksellinen yleissopimuksen sisältämä ”luovuta tai tuomitse” -periaate sekä yleissopimuksen tavoite estää tahdonvastaisen katoamisen rikoksen rankaisemattomuutta ihmisoikeusloukkauksena päädyttiin siihen, että yleissopimuksessa tarkoitetusta tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta tehtiin kansainvälinen rikos. Tämä tarkoittaa sitä, että tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen kuuluu Suomen lainkäyttövaltaan riippumatta esimerkiksi rikoksen tekopaikasta, rikosentekijän kansalaisuudesta, kadonneen kansalaisuudesta ja rikoksen tekopaikan lainsäädännöstä.

69. Kansainväliseksi rikokseksi säätäminen tehtiin muuttamalla rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annettua valtioneuvoston asetusta (627/1996), johon viitataan mainitun pykälän 1 momentin toisessa virkkeessä. Asetuksen 1 momenttiin lisättiin viittaus yleissopimuksessa tarkoitettuun tahdonvastaisen katoamisen rikokseen.

70. Artiklan 3 kohdassa määrätään, että yleissopimus ei sulje pois muuta rikosoikeudellista toimivaltaa, jota käytetään kansallisen oikeuden mukaisesti. Osapuolilla on siten edelleen mahdollisuus käyttää tällaista toimivaltaa oman kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti. Kohta ei edellyttänyt lainsäädäntömuutoksia.

10 artikla

71. Yleissopimuksen 10 artiklan 1 kohdan mukaan osapuolella on velvollisuus pidättää sen alueella oleva tahdonvastaisen katoamisen rikoksesta epäilty henkilö tai muilla keinoin varmistaa hänen läsnäolonsa rikos- tai luovuttamisoikeudenkäynnissä, mikäli olosuhteet sitä edellyttävät. Pidättämisen tai muiden oikeudellisten toimenpiteiden on oltava osapuolten lainsäädännön mukaisia ja niitä saa jatkaa vain niin kauan kuin on tarpeen henkilön läsnäolon oikeudenkäynnissä varmistamiseksi. Artikla soveltuu sekä niihin tilanteisiin, joissa osapuoli itse käyttää 9 artiklassa mainituin edellytyksin lainkäyttövaltaa kyseiseen rikokseen, että niihin tapauksiin, joissa rikoksesta epäiltyä henkilöä pyydetään luovutettavaksi toiseen osapuoleen.

72. Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolen tulee suorittaa välittömästi alustava tutkinta tai rikostutkinta selvittääkseen tapauksen tosiseikat. Osapuolen tulee ilmoittaa 9 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuille osapuolille toimista, jotka se on toteuttanut tämän artiklan määräysten mukaisesti,

LUONNOS

sitä edellyttäen, että tosiseikoista, alustavan tutkinnan tai rikostutkinnan tuloksista ja siitä, aikooko se käyttää lainkäyttövaltaansa.

73. Esitutkintalain 1 luvun 1 §:n mukaan esitutkinta toimitetaan esitutkintalain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisten tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään. Pakkokeinojen käyttämisestä säädetään pakkokeinolaissa (806/2011). Esitutkintalain 6 luvussa säädetään läsnäolosta esitutkinnassa.

74. Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta mahdollistaa väliaikaisen säilöönnoton luovuttamisen turvaamiseksi ja tutkinnan edistämiseksi (19 ja 31 §). Säilöön ottamista koskevat asiat on saatettava viipymättä käräjäoikeuden käsiteltäviksi siinä järjestyksessä kuin vangitsemisvaatimuksen käsittelyssä säädetään (20 §).

75. Artiklan 3 kohdassa määrätään säilössä pidetyn henkilön oikeudesta ilmoittaa pidätetyksi joutumisestaan kansalaisuusvaltionsa edustajalle.

76. Esitutkintalain 4 luvussa säädetään esitutkintaperiaatteista ja esitutkintaan osallistuvien oikeuksista. Esitutkintalain 4 luvun 17 §:n 3 momentissa säädetään siitä, että ulkomaalaiselle vapautensa menettäneelle on ilmoitettava oikeudesta siihen, että vapaudenmenetyksestä ilmoitetaan hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen tai konsuliedustustoon. Yhteydenpitoa konsuliviranomaisiin koskevat säännökset ovat kuitenkin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006, 2 luvun 3 §:ssä ja 7 luvun 6 §:ssä) ja tutkintavankeuslaissa (768/2005, 2 luvun 3 §:ssä ja 9 luvun 12 §:ssä). Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 9 luvun 12 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä.

11 artikla

77. Artiklan 1 kohdassa määrätään velvollisuudesta noudattaa ”luovuta tai tuomitse” –periaatetta. Periaatetta ja luovutuslainsäädäntöä on käsitelty edellä 9 artiklan 2 kohdan yhteydessä.

78. Artiklan 2 kohdan mukaan viranomaiset tekevät päätöksensä samalla tavoin kuin osapuolen lainsäädännön mukaan tehdään tavallisen vakavan rikoksen osalta. Artiklassa määrätään myös omalla alueella tehdyn rikoksen näyttövaatimukset eivät saa olla lievempiä kuin osapuolen omalla alueella tehdyn rikoksen tai osapuolen oman kansalaisen tekemän tai sen oman kansalaiseen kohdistuneen rikoksen näyttövaatimukset. Suomen rikoslaki ja rikosprosessilainsäädäntö eivät tee vastaavia erotteluita.

79. Artiklan 3 kohta velvoittaa takaamaan rikoksesta epäillylle oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toimivaltaisessa, riippumattomassa, puolueettomassa ja laillisesti perustetussa tuomioistuimessa. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on taattu perustuslain 21 §:ssä. Lisäksi Suomi on sitoutunut kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kautta takaamaan jokaiselle oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Näistä merkittävimmät ovat EIS 6 artikla, jonka takaaman

LUONNOS

oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö täsmentyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, sekä KP-sopimuksen 14 artikla, jonka sisältöä tarkentaa YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytäntö. Kansallisesti rikosprosessia koskevat säännökset ovat oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa. Jollei kyseisessä laissa toisin säädetä, rikosasioiden käsittelyssä noudatetaan lisäksi oikeudenkäymiskaaren (OK) säännöksiä (ROL 12 luvun 1 §).

80. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on toistuvasti suosittanut, kun se on käsitellyt täytäntöönpanoraportteja, että sotilastuomioistuimen ei tule käsitellä tahdonvastaisia katoamisia koskevia rikoksia (ks. esim. CED/C/CHE/CO/1, 15 kappale). Suomessa sotilasoikeudenkäyntiasiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa rikosasioista säädettyssä järjestyksessä noudattaen lisäksi, mitä laissa sotilasoikeudenkäynnistä (326/1983) säädetään. Tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen ei olisi lain 2 §:ssä tarkoitettu sotilasoikeudenkäyntiasia.

12 artikla

81. Yleissopimuksen 12 artiklan 1 kohdan mukaan osapuolten on varmistettava, että henkilöllä, joka väittää jonkun saatetun katoamaan tahdonvastaisesti, on oikeus ilmoittaa tapauksen tosiseikat toimivaltaisille viranomaisille, jotka tutkivat väitteen viipymättä ja puolueettomasti sekä tarpeen mukaan suorittavat viivytyksettä perusteellisen ja puolueettoman tutkinnan. Tarvittaessa toteutetaan asianmukaiset toimet, joilla varmistetaan, että ilmoittajaa, todistajia, kadonneen henkilön omaisia ja heidän asiamiestään sekä tutkintaan osallistuvia henkilöitä suojellaan kaikelta huonolta kohtelulta tai uhkailulta, jota heihin saatetaan kohdistaa tehdyn ilmoituksen tai esitetyn näytön vuoksi. Artiklan 2 kohdan mukaan viranomaisten on käynnistettävä tutkinta, vaikkei virallista ilmoitusta olisikaan tehty, jos tahdonvastaisen katoamisen rikosta on perusteltua syytä epäillä.

82. Suomessa rikosilmoituksen saa tehdä kuka tahansa, eikä hänellä tarvitse olla mitään henkilökohtaista intressiä asiassa. Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaan kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Myös muualla tavoin esitutkintaviranomaisen tietoon tullut epäilty rikos on kirjattava, ellei ole rikoksen vähäisyyden johdosta syytä toimenpiteestä luopumiseen. Lain 3 luvun 3 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutkinnassa noudatetaan esitutkintalain säännöksiä.

83. Rikoslain 15 luvun 9 §:ssä säädetään rangaistavaksi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Säännös antaa suojaa todistajille, asiantuntijoille, kuultaville ja asianosaisille kaikissa rikosprosessin vaiheissa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 §:ssä säädetään siitä, milloin todisteltutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa taikka asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta. Anonyymista todistelusta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a – e §:ssä, 11 luvun 4 §:n 3 momentissa ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21, 33, 43, 44 ja 53 §:ssä.

LUONNOS

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä säädetään siitä, milloin todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Todistajansuojelusta säädetään laissa todistajansuojeluohjelmasta (88/2015). Suojeltavalle henkilölle laaditaan lain 4 §:n mukainen henkilökohtainen suojelusuunnitelma. Käytännössä tämä voi tarkoittaa suojeltavan asunnon ja lähiympäristön valvontaa ja tarvittaessa jopa peitehenkilöllisyyden luomista. Tyypillisesti todistajansuojeluohjelman tarve liittyy järjestäytyneeseen rikollisuuteen, mutta lakia ei ole rajattu vain näihin.

84. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun mukaan oikeusasiamies tarkastaa sellaisia paikkoja, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä joko viranomaisen antaman määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella. Tämä on osa oikeusasiamiehen kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa tarkoitettua kansallisen valvontaelimen tehtävää. Oikeusasiamiehellä on laaja tiedonsaantioikeus tehtävän hoitamista varten ja hän voi antaa valvottavilleen suosituksia. Luvun 11 h §:ssä on erikseen säädetty kiellosta määrätä seuraamuksia oikeusasiamiehelle tietoja antaneelle.

85. Artiklan 3 kohdassa määrätään, että asiaa tutkivilla viranomaisilla on oltava riittävät valtuudet ja voimavarat asian tehokkaaseen tutkimiseen. Tällaisia oikeuksia ovat muun muassa pääsy asian kannalta olennaiseen tietoon ja asiakirjoihin, sekä pääsy sellaiseen paikkaan, jossa kadonneen henkilön voidaan olettaa olevan vapautensa menettäneenä. Mikäli tällaiseen pääsyyn tarvitaan oikeusviranomaisen etukäteislupa, se on annettava viipymättä.

86. Viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; jäljempänä julkisuuslaki) 1 §:ssä ilmaistun pääsäännön mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, ellei lailla toisin säädetä. Julkisuuslain 26 §:n 3 momentin mukaan viranomainen voi antaa salassa pidettävästä asiakirjasta tiedon antamansa virka-aputehtävän suorittamiseksi sekä toimeksiannostaan tai muuten lukuunsa suoritettavaa tehtävää varten, jos se on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Julkisuuslain 29 § sisältää säännökset salassa pidettävien tietojen antamisesta toiselle viranomaiselle ja 30 § salassa pidettävien tietojen antamisesta ulkomaan viranomaiselle ja kansainväliselle toimielimelle.

87. Rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamisesta viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä säädetään poliisilain (872/2011) 4 luvun 2 ja 3 §:ssä. Poliisilla on päällystään kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa nimenomaisesti kielletty tai rajoitettu.

88. Poliisimiehen oikeudesta päästä sisään kotirauhan tai julkisrauhan suojaamaan tilaan ja suorittaa siellä etsintä vaara- ja vahinkotilanteissa säädetään poliisilain 2 luvun 6 §:ssä. Tarvittaessa kohteeseen voidaan mennä voimakeinoja käyttäen luvun 7 §:n mukaisella tavalla. Paikkaan

LUONNOS

kohdistuvista etsinnöistä, joita ovat yleinen tai erityinen kotietsintä sekä paikanetsintä, säädetään pakkokeinolain 8 luvussa.

89. Yleissopimus edellyttää viranomaisille annettavan tarvittavat valtuudet tahdonvastaisen katoamisen rikoksen tehokkaaseen tutkintaan. Kohdan ei siten voida katsoa edellyttävän tietyn pakkokeinon käytön mahdollistamista. Yleissopimuksen hyväksymistä koskevassa hallituksen esityksessä päädyttiin siihen, ettei muutoksia pakkokeinosäätelyyn esitetty.

90. Artiklan 4 kohdassa määrätään sellaisten tekojen rankaisemisesta, jotka estävät tutkinnan suorittamista. Osapuolten on varmistettava erityisesti, että henkilöt, joiden epäillään syyllistyneen tahdonvastaiseen katoamisrikokseen, eivät pysty vaikuttamaan tutkinnan kulkuun painostamalla eivätkä uhkaus- tai kostotoimilla, jotka kohdistuvat ilmoittajaan, todistajiin, kadonneen henkilön omaisiin tai heidän asiamieheensä tai tutkintaan osallistuviin henkilöihin. Kun kohtaa verrataan 4 artiklan ja 25 artiklan 1 kohdan sanamuotoihin, tämä kohta ei näyttäisi nimenomaisesti edellyttävän tekojen rangaistavaksi säättämistä. Kyseeseen voisi siis ehkä tulla jokin muukin kuin rikosoikeudellinen seuraamus, esimerkiksi hallinnollinen seuraamus. Kysymys on kuitenkin sen tyyppisistä teoista, jotka Suomessa tyypillisesti kuuluvat rikosoikeudellisen vastuun piiriin.

91. Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan säädetään rikoslain 15 luvussa. Mainitussa luvussa säädetään rangaistavaksi perätön lausuma viranomaismenettelyssä ja yllytys siihen (2 ja 3 §), todistusaineiston vääristeleminen ja sen törkeä tekemuoto (7 ja 8 §), oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (9 §) ja rikosentekijän suojeleminen (11 §). Nämä ovat erityisesti kohdassa tarkoitettujen tutkinnan suorittamista haittaavia tekoja. Jos haittaa toteuttava henkilö on esimerkiksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisen tutkintaan liittyvä virkamies, sovellettaviksi voivat tulla rikoslain 40 luvun virkarikoksia koskevat säännökset. Niistä kohtaan liittyvät lähinnä virka-aseman väärinkäyttämistä, törkeää virka-aseman väärinkäyttämistä ja virkavelvollisuuden rikkomista koskevat 7, 8 ja 9 §. Lisäksi valtion virkamieslain (750/1994) 9 luvussa säädetään virantoimituksesta pidättämisestä. Lain 40 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan virkamies voidaan pidättää virantoimituksesta rikossyytteen ja sen edellyttämien tutkimusten ajaksi, jos näillä voi olla vaikutusta edellytyksiin hoitaa tehtävänsä.

92. Tilastotietoa tahdonvastaisia katoamisia koskevista rikosprosesseista ei ole.

13 artikla

93. Artiklan 1 kohdan mukaan tahdonvastaista katoamista ei tule pitää poliittisena rikoksena, poliittiseen rikokseen liittyvänä rikoksena eikä poliittisten vaikuttimien takia tehtynä rikoksena. Siten tahdonvastaisen katoamisrikoksen perusteella esitettyä luovuttamispyyntöä ei saa evätä pelkästään näillä perusteilla.

94. Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 6 §:ään sisältyy kielto luovuttaa poliittisesta rikoksesta. Siitä, millä edellytyksillä rikosta on pidettävä poliittisena rikoksena, ei ole muodostunut yhtenäistä kansainvälistä soveltamiskäytäntöä. Rikoksen poliittinen luonne on jätetty viime kädessä luovuttajavaltion arvioitavaksi (KKO 2010:94). Suomi on

LUONNOS

osapuolen kansainvälisissä sopimuksissa, joissa määritetään, onko tiettyä rikosta pidettävä poliittisena rikoksena. Sovellettaessa 6 §:ää nämä sopimukset ohjaavat suhteessa sopimusvaltioihin sitä harkintaa, onko luovuttamispyynnön perusteena olevaa tekoa pidettävää poliittisena. Myös artiklan 1 kohta ohjaa tätä harkintaa suhteessa sopimusvaltioihin.

95. Artiklan 2 ja 3 kohdan mukaan tahdonvastainen katoaminen on myös katsottava luovuttamiskelpoiseksi rikokseksi osapuolten välillä tehdyissä ja myöhemmin tehtävissä luovuttamissopimuksissa.

96. Suomen lainsäädäntö mahdollistaa laajasti rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen, mitä on käsitelty 9 artiklan 2 kohdan yhteydessä. Lähtökohtaisesti luovuttaminen tulee kysymykseen, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta (laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta 4 §:n 1 momentti). Kun ehdotettu enimmäisrangaistus tahdonvastaisen katoamisen toteuttamisesta olisi neljä vuotta, lain vaatimus täyttyy.

97. Artiklan 4 kohdan mukaan sopimuksen olemassaoloa edellyttävien osapuolten välisissä suhteissa yleissopimusta tulee pitää luovuttamiseen tarvittavana oikeudellisena perusteena. Artiklan 5 kohdan mukaan, jos osapuoli ei edellytä sopimusta luovuttamisen perusteena, sen tulee tunnustaa tahdonvastainen katoamisrikos luovuttamisen perusteeksi. Edellä kuvatulla tavalla Suomessa on rikoksen johdosta tapahtuvaa luovutusta koskeva lainsäädäntö.

98. Artiklan 6 kohdassa edellytetään vielä, että luovuttaminen on tehtävä luovuttamispyynnön vastaanottaneen osapuolen lainsäädännön tai sovellettavien luovuttamissopimusten mukaisesti. Erityisesti viitataan luovuttamiskelpoista rikosta koskeviin vähimmäisrangaistusvaatimuksiin ja perusteisiin, joilla luovuttamispyynnön vastaanottanut osapuoli voi kieltäytyä luovuttamisesta tai asettaa luovuttamiselle tiettyjä ehtoja.

99. Suomen lainsäädäntö sisältää kieltäytymisperusteita. Perustuslain 9 §:n 3 momentin mukaan Suomen kansalaista ei saa vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan. Lailla voidaan kuitenkin säätää, että Suomen kansalainen voidaan rikoksen johdosta tai oikeudenkäyntiä varten taikka lapsen huoltoa tai hoitoa koskevan päätöksen täytäntöön panemiseksi luovuttaa tai siirtää maahan, jossa hänen ihmisoikeutensa ja oikeusturvansa on taattu. Suomi voi luovuttaa tai siirtää kansalaisiaan lähinnä Euroopan unionin maihin (HE 102/2003 vp, s. 4). Muita kieltäytymisperusteita ovat henkilöön liittyvät syyt ja niistä säädetään luovuttamista koskevissa laeissa (esimerkiksi rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 8 §). Ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin luovuttaminen on kielletty perustuslain 9 §:n 4 momentissa.

100. Artiklan 7 kohdan mukaan minkään yleissopimuksen määräyksen ei tulkita velvoittavan henkilön luovuttamiseen rikoksen johdosta, jos luovuttamispyynnön vastaanottaneella osapuolella on perusteltua syytä olettaa, että pyyntö on esitetty henkilön asettamiseksi syytteeseen tai rankaisemiseksi hänen sukupuolensa, rotunsa, uskontonsa, kansalaisuutensa, etnisen alkuperänsä, poliittisen mielipiteensä tai tiettyyn yhteyskuntaryhmään kuulumisensa perusteella tai että pyynnön

LUONNOS

noudattaminen toteuttaisi hänelle haittaa jostakin tällaisesta syystä. Vastaavan kaltainen kielto on rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 7 §:ssä.

14 artikla

101. Yleissopimuksen 14 artiklassa määrätään osapuolten keskinäisestä oikeusavusta tahdonvastaisen katoamisen rikosta koskevassa rikosoikeudenkäynnissä. Artiklan 1 kohdan mukaan osapuolet antavat toisilleen tahdonvastaisen katoamisen rikosta koskevan rikosoikeudenkäynnin yhteydessä mahdollisimman paljon keskinäistä oikeusapua, muun muassa luovuttamalla kaiken hallussaan olevan oikeudenkäyntiä varten tarvittavan todistusaineiston. Artiklan 2 kohdan mukaan oikeusavun tulee olla pyynnön vastaanottaneen valtion lainsäädännön ja valtioiden välillä voimassaolevien sopimusten mukaista.

102. Yleiset säännökset kansainvälisestä oikeusavusta sisältyvät kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annettuun lakiin (4/1994). Laki mahdollistaa rikosasian käsittelyyn liittyvän oikeusavun antamisen vieraalle valtiolle ilman, että välttämättä edellytettäisiin vastavuoroisuutta. Lain 1 §:n mukaan kansainväliseen oikeusapuun kuuluu muun ohessa rikosasian käsittelyyn liittyvien asiakirjojen tiedoksianto, todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen, pakkokeinojen käyttäminen todisteiden hankkimiseksi tai menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi, syytetoimenpiteisiin ryhtyminen ja rikosrekisteritietojen luovuttaminen. Oikeusavusta Euroopan unionin maiden välillä säädetään rikosasioita koskevaa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta annetussa laissa (430/2017). Oikeusapumääräyksiä sisältyy myös eräisiin kansainvälisiin sopimuksiin, ja Suomella on lisäksi kahdenvälisiä oikeusapusopimuksia eräiden valtioiden kanssa.

15 artikla

103. Yleissopimuksen 15 artikla velvoittaa osapuolet toimimaan yhteistyössä keskenään ja antamaan toisilleen mahdollisimman paljon keskinäistä apua tahdonvastaisen katoamisen uhrien auttamiseksi ja kadonneiden henkilöiden etsimiseksi, paikantamiseksi ja vapauttamiseksi, ja jos henkilö on kuollut, hänen jäännöksensä kaivamiseksi esiin ja henkilöllisyytensä tunnistamiseksi sekä jäännöksensä palauttamiseksi. Artiklan määräysten toteuttamisessa voidaan viitata edellä 14 artiklan kohdalla esitettyyn. Uhrien oikeuksia käsitellään jäljempänä 24 artiklan yhteydessä.

16 artikla

104. Yleissopimuksen 16 artiklan 1 kohdassa määrätään, että osapuolet eivät saa karkottaa, palauttaa eivätkä luovuttaa henkilöä rikoksen johdosta tai muutoin toiseen valtioon, jos perusteltua syytä olettaa, että hän olisi vaarassa joutua tahdonvastaisen katoamisen kohteeksi. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on suosittanut tahdonvastaisen katoamisen olevan nimenomainen este palautukselle, kun se on käsitelty täytäntöönpanoraportteja (esimerkiksi CED /C/DEU/CO/1, 15 kappale). Artiklan 2 kohdassa määrätään tällaisen perustellun syyn selvittämisestä.

105. Vastaavanlainen karkotus- ja käännetyiskielto sisältyy Suomen perustuslain 9 §:n 4 momenttiin, jonka mukaan ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän

LUONNOS

vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Palautuskielto on myös palautettavissa useisiin Suomen kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, kuten EIS:n kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun kieltoon. Myös KP-sopimus (2 artikla ja sitä koskeva yleiskommentti nro 31[80] sekä 7 artikla) sekä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (3 artikla) ovat tältä osin merkityksellisiä oikeuslähteitä.

106. Ulkomaalaislain 147 § kieltää käännättämästä, karkottamasta tai palauttamasta ketään alueella, jolla hän voi joutua kuolemanrangaistuksen kidutuksen, vainon tai muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi, eikä alueelle, jolta hänet voitaisiin lähettää sellaiselle alueelle.

107. Ulkomaalaislain 146 §:ssä säädetään pääsyn epäämistä, käännättämistä ja maasta karkottamista sekä maahantulokiellon määräämistä ja pituutta harkittaessa huomioon otettavista seikoista. Hallintolain (434/2003) 31 §:ssä säädetään viranomaisen yleisestä selvittämisvelvollisuudesta.

108. Tahdonvastaisen katoamisen rikoksen uhriksi joutumisen voidaan katsoa olevan lainkohdassa tarkoitettua muuta ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua. Muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu ei ole palautusta arvioitaessa yksi kokonaisuus vaan yläkäsite: palautettava voi vedota useisiin itsenäisiin perusteisiin, jotka on arvioitava erikseen. Yleissopimus ei myöskään vaikuta siihen missä vaiheessa mahdollinen uusintahakemus on tehtävä. Esimerkiksi jos palautettavaa vetoaa tahdonvastaiseen katoamiseen vasta maasta poistamisen täytäntöönpanovaiheessa eikä väitettä ole aiemmin tutkittu, on asia saatettava Maahanmuuttoviraston ratkaistavaksi, kuten muutkin vastaavat hakemukset.

109. Artiklassa ei nimenomaisesti määrätä tuomitun siirtämisestä. Yleissopimuksen tavoite huomioon ottaen voisi olla perusteltua tulkita yleissopimukseen sisältyvän palautuskiellon kattavan myös tuomitun siirtämisen, jos häntä uhkaa tahdonvastaisen katoamisen uhriksi joutuminen. Käytännössä yleissopimuksen tulkinnanvaraisuuden merkitystä vähentää se, että tällaisessa tilanteessa tuomitun siirtäminen olisi todennäköisesti muutenkin Suomen edellä kuvattujen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden vastaista.

17 artikla

110. Yleissopimuksen 1 kohdan mukaan ketään ei saa pitää salaisesti vangittuna. Salaisesti vangittuna pitämistä ei ole yleissopimuksessa määritelty, mutta käsitettä olisi perusteltua lukea muita artiklan kohtia vasten: vapaudenmenetykselle on oltava lainmukaiset edellytykset ja vapaudenmenetyks on toteutettava siten, että se on jälkikäteen todennettavissa. Komitea on ratkaisukäytännössään tuonut esille, että osapuolten on tehtävä toimenpiteitä muun muassa sen varmistamiseksi, ettei vapaudenmenetyks missään vaiheessa muutu pitämiseksi salaisesti vangittuna taikka tahdonvastaiseksi katoamiseksi (*Yrusta ja Yrusta v. Argentiina*, valitus nro 1/2013 (CED/C/10/D/1/2013) 10.5 kappale). Kyse olisi siten viranomaisesta johtuvista syistä sille, ettei tietoa vangitsemisesta tai vangitusta ole.

LUONNOS

111. Artiklan 2 kohdassa säädetään niistä edellytyksistä, jolloin vapaus voidaan lain mukaisesti menettää. Osapuolten on säädettävä edellytyksistä, joilla vapaudenmenetystä koskevia määräyksiä voidaan antaa. Niiden on myös säädettävä viranomaisista, joilla on valtuudet määrätä vapaudenmenetyksestä. Osapuolten on taattava, että vapautensa menettänyttä pidetään ainoastaan virallisesti tunnustetuissa ja valvotuissa vapautensa menettäneiden säilytyspaikoissa (a, b ja c alakohdat). Kohdassa säädetään niin ikään vapautensa menettäneen yhteydenpito-oikeudesta, viranomaisten pääsystä vapautensa menettäneiden säilytyspaikkoihin sekä oikeudesta saattaa vapaudenmenetystä koskeva oikeudenkäynti vireille (d, e ja f alakohdat).

112. Artiklan 3 kohdassa määrätään vapautensa menettäneiden kirjaamisesta ja kirjattavien tietojen vähimmäisisällöstä.

113. Suomessa on useita säädöksiä, joissa säädetään edellytyksistä rajoittaa henkilön vapautta. EIS 5 artiklassa määrätään oikeudesta vapauteen ja turvallisuuteen sekä kyseisen oikeuden rajoittamisesta. EIS 13 artikla edellyttää myös, että jokaisella, jonka EIS:ssa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt. Kansalliseen lainsäädäntöön sisältyy jo säännökset siitä, miten vapaudenriistosta voidaan valittaa tai kannella. Säännöksiä on esimerkiksi esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja mielenterveyslaissa (1116/1990). Henkilötietojen käsittely perustuu suurelta osin EU:n yleiseen tietosuojasetukseen sekä sitä täydentävään kansalliseen tietosuojalakiin (1050/2018). Jos kyseessä on kuitenkin rikosasioiden tietosuojadirektiivissä (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäättöksen 2008/977/YOS kumoamisesta (2016/680)) tarkoitettujen toimivaltaisten viranomaisten suorittamasta henkilötietojen käsittelystä, joka kuuluu direktiivin soveltamisalaan, henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan lakia henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018). Nämä tietosuoja koskevat yleissäännökset ovat samalla Euroopan neuvoston yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojen käsittelyssä tehdyn yleissopimuksen (CETS 108) ja sen muutospöytäkirjan (CETS 223) täytäntöönpanolainsäädäntöä. Suomi on ratifioinut muutospöytäkirjan, joka ei ole tullut vielä kansainvälisesti voimaan. Lisäksi Suomessa on voimassa runsaasti henkilötietojen käsittelyyn sovellettavaa erityissääntelyä, jota kuvataan jäljempänä. Viranomaisten on myös otettava huomioon julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019) vaatimukset tiedonhallinnan järjestämisestä, tietoturvallisuudesta ja asianhallinnasta.

Poliisin säilyttämät henkilöt

114. Rikosperusteinen vapaudenmenetys voi perustua pakkokeinolain säännöksiin kiinniottamisesta, pidättämisestä ja vangitsemisesta. Lain 2 luvun 1 §:ssä säädetään poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta ja 9 §:ssä pidättämiseen oikeutetusta virkamiehestä. Henkilö voidaan ottaa kiinni myös poliisilain (872/2011) nojalla. Tämä voidaan tehdä hänen suojaamiseksi (kyseisen

LUONNOS

lain 2 luvun 2 §). Lisäksi poliisilla on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön (poliisilain 2 luvun 3 §). Kiinniotto on mahdollista myös eräissä muissa tilanteissa (poliisilain 2 luvun 5, 9 ja 10 §).

115. Pakkokeinolain 2 luvun 5-8 §:ssä säädetään pidättämisen ja vapauttamisen edellytyksistä. Vangitsemisen edellytyksistä säädetään luvun 11 §:ssä. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 luvun 1 § :n mukaan poliisin säilytystilan hyväksyy Poliisihallitus. Pidättämisestä ilmoittamisesta pidätetyn läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:ssä ja ulkomaisen vapautensa menettäneen oikeudesta ilmoittaa kotimaansa edustustolle kyseisen lain 2 luvun 3 §:n 2 momentissa. Kyseisen lain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa säädetään oikeudesta saattaa asia tuomioistuimen käsittelyyn. Vangitulla on myös oikeus pakkokeinolain 3 luvun 19 §:n mukaan kannella vangitsemispäätöksestä.

116. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun tulotarkastusta ja tietojen rekisteröintiä käsittelevän 4 §:n 2 momentissa säädetään, että säilytystilaan otettuja vapautensa menettäneitä koskevien tietojen rekisteröinnistä säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (616/2019). Kyseisen lain 2 luku sisältää säännöksiä henkilötietojen käsittelystä. Tietojen kirjaamisesta on lisäksi säännöksiä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun valtioneuvoston asetuksen (645/2008) 1 ja 3 §:ssä. Kirjaamisesta on säännöksiä myös Poliisihallituksen ohjeessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (POL 2020/2013/5490).

117. Esitutkintalain 6 luvussa on säännökset henkilön läsnäolovelvollisuudesta esitutkinnassa. Asianosaisen oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa säädetään lain 4 luvun 10 §:ssä. Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolosta asianosaisen kuulustelussa säädetään lain 7 luvun 12 §:ssä.

Tutkintavankeus

118. Tutkintavankeuslakia sovelletaan tutkintavankeuden toimeenpanoon. Rikosseuraamuslaitos vastaa myös tutkintavankeuden toimeenpanosta. Vankilaan ottamisesta ja siitä ilmoittamisesta säädetään lain 2 luvun 2 §:ssä. Tutkintavangin ottaminen vankilaan perustuu tuomioistuimen antamaan vangitsemismääräykseen ja tutkintavangille on vartattava tilaisuus ilmoittaa lähiomaiselleen tai läheiselleen siitä, että hänet on otettu vankilaan. Tutkintavangin sijoittamisesta säädetään lain 2 luvun 1 §:ssä ja lapsen osalta 5 §:ssä, ja tutkintavankiloina toimivista vankiloista on säädetty oikeusministeriön asetuksella (1055/2022). Tutkintavankeuslain 3 luvun 6-8 §:ssä säädetään tutkintavangin siirtämisestä toiseen vankilaan ja siitä ilmoittamisesta. Lain 8 luvussa on tarkemmat säännökset tutkintavangin kirjeenvaihdosta ja puheluista ja 9 luvussa tutkintavangin tapaamisista ja muista yhteyksistä vankilan ulkopuolelle.

119. Tutkintavangin yhteydenpito-oikeuksista kotimaansa diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon säädetään tutkintavankeuslain 2 luvun 3 §:ssä ja 9 luvun 12 §:ssä. Tutkintavankeuslain mukaisia tutkintavangin yhteydenpito-oikeuksia voidaan rajoittaa

LUONNOS

pakkokeinolain 4 luvun nojalla. Oikeudesta saattaa tutkintavangin sijoittamista koskeva asia tuomioistuimen käsiteltäväksi säädetään tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 4 momentissa.

Vankeusrangaistukseen tuomitut

120. Rikoslain 2 c luvun 1 §:n mukaan vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauden menetys tai rajoittaminen. Tuomitun vangitsemisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 12 §:ssä. Vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset ovat vankeuslaissa (767/2005). Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aloittamisesta säädetään lain 2 luvussa. Vankeuslain 4 luvun 2 §:ssä säädetään vankilaan ottamisesta sekä vangin mahdollisuudesta ilmoittaa lähiomaiselleen tai läheiselleen vankilaan ottamisestaan. Vankeuslain 6 luku sisältää säännökset vangin siirtämisestä toiseen vankilaan sekä siitä ilmoittamisesta. Vankeuden täytäntöönpanon organisaatiosta säädetään lain 1 luvun 4 §:ssä. Vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta vastaa oikeusministeriön alainen Rikosseuraamuslaitos. Sitä koskevat säännökset ovat Rikosseuraamuslaitoksesta annetussa laissa (221/2022). Vangin yhteydenpito-oikeuksista säädetään vankeuslain 12 luvussa. Ulkomaisen vangin yhteydenpidosta diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon säädetään 13 luvun 15 §:ssä. Tapaamisista säädetään lain 13 luvussa. Vankeusrangaistus perustuu tuomioistuimen tuomioon. Kun tuomio on lainvoimainen, siitä ei voi enää valittaa. Poikkeustapauksissa ylimääräinen muutoksenhaku on mahdollista.

121. Lainkäyttöasioiden käsittelyä ja täytäntöönpanoa koskevasta tietovarannosta säädetään oikeushallinnon valtakunnallisesta tietovarannosta annetussa laissa (955/2020). Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa (1301/2021) sisältää säännökset henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanon, tutkintavankeuden toimeenpanon ja muiden Rikosseuraamuslaitokselle säädettyjen tehtävien suorittamisessa. Julkisuuslain 29 §:n 1 momentin 3 kohdassa säädetään, että viranomainen voi antaa toiselle viranomaiselle tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta, jos asiakirja on tarpeen käsiteltäessä ennakkotietoa, ennakkoratkaisua, viranomaisen päätöksestä tehtyä muutoksenhakua taikka toimenpiteestä tehdyn kantelun tai alustusasian taikka kansainväliselle lainkäyttö- tai tutkintaelimelle tehdyn valituksen käsittelemiseksi.

Ulkomaalaisen säilöönotto

122. Pääosa ulkomaalaisten säilöönotoista liittyy maasta poistamista koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseen. Ulkomaalaisten säilöönoton edellytyksistä säädetään ulkomaalaislain 121 §:ssä. Säilöön ottamisesta päättämisestä säädetään lain 123 §:ssä ja säilöön otetun ulkomaalaisen sijoittamisesta 123 a §:ssä. Tuomioistuinmenettelystä säädetään lain 124–129 §:ssä. Säilöön ottamista koskevaan sääntelyyn ehdotetaan kohdennettuja muutoksia hallituksen esityksessä laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta (HE 143/2024 vp). Säilöön otettujen kohtelusta säädetään säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetussa laissa (116/2002). Säilöönottoyksiköstä säädetään lain 2 §:ssä ja sijoittamisesta poliisin pidätystiloihin lain 9 ja 10 §:ssä. Vierailuista ja yhteydenpito-oikeuksista, mukaan lukien edustustoon, säädetään lain 6 ja 6 a §:ssä. Tapaamisten rajoittamisesta säädetään 15 §:ssä.

LUONNOS

123. Henkilötietojen käsittelyn erityissääntely on henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa annetussa laissa (615/2020).

Vapaudenmenetys Rajavartiolaitoksessa

124. Rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain (108/2018) 1 §:n 2 momentin mukaan siltä osin kuin kyseisessä laissa ei toisin säädetä, Rajavartiolaitoksen tehtävänä olevassa rikosasian esitutkinnassa noudatetaan, mitä esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä muualla laissa säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista. Henkilötietojen käsittelyn erityissääntely on henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa annetussa laissa (639/2019).

Vapaudenmenetys tullihallinnossa

125. Tullilain (304/2016) 17 §:ssä säädetään kiinni ottamisesta henkilöllisyyden selvittämiseksi ja 33 §:ssä etsintäkuulutetun kiinniottamisesta. Lain 42 §:ssä on viittaukset poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuun lakiin ja rikostorjunnasta Tullissa annettuun lakiin (623/2015). Rikostorjunnasta Tullissa annetun lain 1 §:n mukaan siltä osin kuin kyseisessä laissa ei toisin säädetä, tullirikosasian tutkinnassa noudatetaan, mitä esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä muualla laissa esitutkinnasta ja pakkokeinoista säädetään. Henkilötietojen käsittelyn erityissääntely on henkilötietojen käsittelystä Tullissa annetussa laissa (650/2019). Tullilain 43 §:ssä säädetään pöytäkirjan tekemisestä henkilön kiinniottamisesta.

Vapaudenmenetys puolustusvoimissa ja aluevalvonnassa

126. Sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain (255/2014) mukaisesta arestista säädetään lain 3 ja 95 §:ssä. Arestin määrää tuomioistuin. Arestin täytäntöönpanosta säädetään 77 §:ssä ja arestin suorittamisesta 78–85 §:ssä. Asian ratkaisemisesta ja muutoksenhakukiellosta säädetään 65 §:ssä ja ylimääräisestä muutoksenhausta 67 §:ssä.

127. Lain 15–17 §:ssä säädetään kiinniotosta, pidätyksestä ja niiden tekemiseen oikeutetuista henkilöistä. Kiinniotettujen, pidätettyjen tai vangittujen säilyttämistä ja kohtelusta säädetään lain 18 §:ssä. Pidätettyihin ja kiinni otettuihin sovelletaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa säädetään. Kiinniottamisesta ilmoittamisesta ja kiinniotetun vapauttamisesta säädetään 19 §:ssä. Lain 2 §:n mukaan sen lisäksi, mitä kyseisessä laissa säädetään, henkilötietojen käsittelystä säädetään henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetussa laissa (332/2019). Sen 4 §:ssä säädetään puolustusvoimien pysyvistä rekistereistä, joihin kuuluu muun muassa sotilasoikeudenhoitorekisteri, jonka käyttötarkoituksesta ja sisällöstä säädetään lain 11 ja 12 §:ssä.

128. Puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 19 §:n nojalla vartio- tai päivystystehtävää suorittavalla virkamiehellä on tietyin edellytyksin oikeus ottaa kiinni ja poistaa henkilö puolustusvoimien alueelta. Kiinni otettu muu kuin rikoslain 45 luvun alainen henkilö on viipymättä luovutettava poliisille. Sama koskee rikoslain 45 luvun alaista henkilöä, joka on syyllistynyt muuhun kuin sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen. Näistä tapauksista säädetään sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimista annetun lain 4 luvussa. Puolustusvoimista annetun lain 22 b §:ssä säädetään kiinniotosta puolustusvoimien erityisten

LUONNOS

omaisuuden kuljetusten koskemattomuuden suojaamisessa. Kiinniotettujen henkilöiden kohteluun sovelletaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia.

129. Puolustusvoimien voimakeinojen käytöstä säädetään esimerkiksi puolustusvoimista annetun lain 4 §:ssä. Vapaudenmenetykseen liittyviä säännöksiä on myös puolustustilalain (1083/1991) 8 ja 9 §:ssä. Puolustusvoimien ulkomaanoperaatioiden kannalta merkityksellisiä määräyksiä vapaudenmenetyksistä on kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa. Tätä käsitellään jäljempänä 43 artiklan yhteydessä. Humanitaarinen oikeus ei kuitenkaan tyhjentävästi sääntele muiden kuin sotavankien ottamista ja kohtelua. Voimankäytön tulee tältä osin perustua lakiin. Muusta voimankäytöstä on erilaista normistoa, kuten puolustusvoimista annetun lain 12 ja 12 a §, sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain (211/2006) 27 § sekä sotilasoperaatioiden Voimankäytön säännöt. Ulkomaanoperaatioissa vastuu henkilöiden kiinniottamisesta kuuluu paikallisviranomaisille. Suomalainen kriisinhallintajoukko voi ottaa kiinni henkilöitä osana hätävarjelutilannetta.

130. Aluevalvontalain (755/2000) 27 §:ssä säädetään aluevalvontaviranomaisen kiinniotto-oikeudesta. Kiinni otetun kohteluun sovelletaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa säädetään. Lain 36 §:ssä säädetään kiinnioton kirjaamisesta. Tarkemmat tiedot kirjaamisen sisällöstä ovat aluevalvonnasta annetun valtioneuvoston asetuksen (971/2000) 26 §:ssä. Lain 23 §:n mukaan aluevalvontaviranomaisia ovat sotilas-, rajavartio-, poliisi- ja tulliviranomaiset. Niitä koskevaa erityistä henkilötietosääntelyä on selostettu edellä.

Psykiatrinen sairaalahoito

131. Mielenterveyslain 8 §:n mukaisin edellytyksin henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon. Lain 11 ja 13 §:n nojalla päätöksen tekee lähtökohtaisesti sairaalan psykiatrisesta hoidosta vastaava ylilääkäri. Tahdosta riippumattoman psykiatrisen hoidon järjestämisestä säädetään 3 §:ssä sekä mielenterveysasetuksen (1247/1990) 2 §:ssä. Valtion mielisairaalassa annettavasta hoidosta säädetään mielenterveyslain 6 §:ssä.

132. Lain 15 §:n mukaisin edellytyksin voidaan rikoksesta epäilty tai syytetty ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta. Lain 21 §:n mukaisin edellytyksin tuomioistuim voi määrätä henkilön säilytettäväksi vankilassa, kunnes päätös hänen psykiatrisen sairaanhoidon tarpeestaan on annettu. Henkilön psykiatrisen sairaanhoidon tarpeen selvittämiseksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos voi määrätä hänet enintään 30 päiväksi sairaalaan tutkittavaksi. Lain 22 §:ssä säädetään rangaistukseen tuomitsematta jätetyn hoidosta hänen tahdostaan riippumatta.

133. Yhteydenpidosta säädetään mielenterveyslain 22 j §:ssä. Potilaalla on lähtökohtainen oikeus pitää yhteyttä sairaalan ulkopuolelle ja tätä oikeutta voidaan rajoittaa vain laissa säädettyin perustein. Muutoksenhausta säädetään lain 24 §:ssä.

Päihdehuolto

134. Päihdehuoltolain (41/1986) 2 luvussa säädetään henkilön tahdosta riippumattomasta hoidosta terveysvaaran perusteella. Lain 10 §:ssä säädetään hoitoon määräämisen edellytyksistä.

LUONNOS

Hoitoon määräämisestä säädetään 11 §:ssä. Tahdosta riippumattoman hoidon järjestämisestä päihteiden käytön vuoksi säädetään 3 §:ssä. Muutoksenhausta säädetään lain 3 luvussa.

135. Potilaan liikkumisvapauden ja muiden perusoikeuksien rajoittamisesta vapaaehtoisessa sairaalahoidossa ei ole lainsäädäntöä. Tarkemman lainsäädännön puuttuessa oikeusasiamiehen käytännössä on korostettu huomioon otettavia näkökohtia (ks. esim. EOAK/4180/2020, s. 14–16).

Kehitysvammaisten henkilöiden hoito ja huolenpito erityishuollon toimintayksikössä

136. Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 32 §:ssä säädetään henkilön määräämisestä erityishuollon toimintayksikköön tämän tahdosta riippumatta. Lain 33 §:ssä säädetään tutkimuksista määräyksen tekemistä varten, tutkittavana pitämisestä ja määräyksen tekemisestä. Hoidon ja huolenpidon lopettamispäätöksestä säädetään 37 §:ssä ja jatkamisen edellytysten saattamisesta arvioitavaksi ja jatkamispäätöksestä 38 §:ssä. Itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä erityishuollossa säädetään lain 3 a luvussa. Muutoksenhausta säädetään lain 81 b §:ssä.

Lastensuojelulaitokset

137. Lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä säädetään lastensuojelulain (417/2007) 11 §:ssä. Lain 8 luvussa on lapsen kiireellistä sijoitusta koskevat säännökset. Lain 38 §:ssä säädetään kiireellisen sijoituksen edellytyksistä ja kiireellisestä sijoituksesta päättämisestä.

138. Lain 9 luvussa on huostaanottoa koskevat säännökset. Lain 40 §:ssä säädetään velvollisuudesta huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen. Lain 43 §:ssä säädetään huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevasta päätöksenteosta. Huostaan otetun lapsen huollosta, mukaan lukien lapsen olinpaikka, säädetään 45 §:ssä. Lain 46 §:ssä säädetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättämisestä huostassapidon aikana.

139. Lain 10 luvussa on sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset sekä säännökset lapsen asemasta sijaishuollossa. Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan 49 §:n mukaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lain 50 §:ssä säädetään sijaishuoltopaikan valinnasta. Sijaishuollossa olevan lapsen ihmissuhteista ja yhteydenpidosta säädetään 54 §:ssä. Asian käsittelystä hallintotuomioistuimessa säädetään lain 14 luvussa ja muutoksenhausta 15 luvussa.

140. Lain 11 luvussa säädetään rajoituksista sijaishuollossa. Luvun rajoituksia voidaan kohdistaa lapseen vain, jos sekä 61 a §:ssä säädetyt rajoitusten käytön yleiset edellytykset että kutakin rajoitusta erikseen 11 luvussa säädetyt edellytykset täyttyvät. Lain 69 §:ssä säädetään liikkumisvapauden rajoittamisesta, 70 §:ssä lapsen eristämisestä ja 71–73 §:ssä erityisestä huolenpidosta. Rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta säädetään 74 §:ssä. Lain 61 b §:ssä säädetään hyvää kohtelua koskevasta suunnitelmasta, joka kaikkien lastensuojelulaitosten tulee laatia.

LUONNOS

Karanteeni ja eristäminen yleisvaarallisen tartuntataudin perusteella

141. Tartuntatautilain (1227/2016) 60 §:ssä säädetään karanteenista ja 63 §:ssä eristämisen edellytyksistä sekä eristämistä päättamisestä. Lain 66 §:ssä säädetään eristämisen jatkamisesta ja lopettamisesta. Karanteenin ja eristämisen olosuhteista säädetään lain 68 §:ssä ja tapaamisten rajoittamisesta 69 §:ssä. Lain 70 §:ssä säädetään kiireellisestä rajoitetoimenpidepäätöksestä. Muutoksenhausta säädetään lain 90 §:ssä.

142. Henkilötietojen käsittelystä säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023).

143. Artiklan 2 kohdan e alakohdan mukaan toimivaltaisilla ja lain mukaan valtuutetuilla viranomaisilla ja toimielimillä on oikeus vierailta paikoissa, joissa vapautensa menettäneitä henkilöitä pidetään. Vierailulle voidaan edellyttää oikeusviranomaisen antamaa lupaa.

144. Suomessa eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua sekä puolustusvoimien eri yksiköissä ja Suomen sotilaallisessa kriisinhallintaorganisaatiossa seuratakseen varusmiesten ja muiden asepalvelusta suorittavien sekä kriisinhallintahenkilöstön kohtelua. Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa. Oikeusasiamiehellä on lain 7 §:n mukaan oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta kaikki laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot. Oikeusasiamiehen osalta viitataan myös edellä 12 artiklan 2 kohdan yhteydessä käsiteltyyn.

145. Toisena ylimpänä laillisuusvalvojana valtioneuvoston oikeuskanslerilla on myös perustuslain 108 §:ssä määrätty tehtävä valvoa tuomioistuinten ja muiden viranomaisten ja virkamiesten, julkisyhteisön työntekijöiden ja muiden julkista tehtävää hoitavien virkatointen lainmukaisuutta. Käytännössä oikeuskansleri on valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain (1224/1990) nojalla vapautettu valvomasta tiettyjä, oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvia asioita. Näihin kuuluvat muun muassa pakkokeinolaissa tarkoitetut kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto sekä säilöön ottaminen ja muu vapaudenmenetys. Oikeuskansleri ei myöskään valvo vankiloita tai muita sellaisia laitoksia, joihin henkilö on otettu vastoin tahtoaan.

146. Poliisin toimintaan kohdistuvaa laillisuusvalvontaa tehdään myös poliisiorganisaation sisällä sisäministeriössä ja sen alaisessa Poliisihallituksessa. Rikosseuraamuslaitoksen sisäinen laillisuusvalvonta kohdistuu vankien ja tutkintavankien oikeuksien toteutumisen ja kohtelun valvontaan. Myös oikeusministeriö osaltaan valvoo, että Rikosseuraamuslaitos hoitaa tehtävänsä lainmukaisesti. Rajavartiolaitos ja Tulli tekevät omaa sisäistä laillisuusvalvontaansa. Puolustusvoimien virkatointien laillisuusvalvontaa suorittaa puolustusministeriö sekä

LUONNOS

puolustusvoimista annetun valtioneuvoston asetuksen (1319/2007) 5 §:n mukaan puolustusvoimien asessori.

147. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira keskusvirastona sekä aluehallintovirastot omilla toimialueillaan valvovat sosiaali- ja terveystietojen lainmukaisuutta, palvelujen toteutumista ja niiden laatua.

148. Kaikilla edellä mainituilla valvontaviranomaisilla on lakiin perustuvat oikeudet tarkastaa vapautensa menettäneiden säilytyspaikkoja omilla toimialoillaan.

149. Artiklan 2 kohdan f alakohdan mukaan tahdonvastaista katoamista epäiltäessä myös henkilöillä, joilla on oikeutettu etu asiassa, kuten vapautensa menettäneen omaisilla, näiden edustajilla tai asiamiehellä, on oltava oikeus vaatia tuomioistuimessa, että tuomioistuin päättää viivytyksettä, onko vapaudenmenetyksellä laillinen, ja jos se on laitton, määrää henkilön vapautettavaksi. Suomen lainsäädäntö ei tunne täysin vastaavaa oikeutta, joskin alakohtaa voidaan pitää tulkinnanvaraisena. Sinänsä esimerkiksi henkilön huoltajalla, edunvalvojalla tai asianajajalla voi olla yleinen kelpoisuus edustamiseen ja puhevallan käyttämiseen. Jos katoamisessa epäillään rikosta, omainen voi tehdä rikosilmoituksen, mitä kautta asia voi edetä tuomioistuimeen. Mahdollista on myös esimerkiksi kanteleminen ylimmille laillisuusvalvojille.

18 artikla

150. Yleissopimuksen 18 artiklassa määrätään, mitä tietoja on annettava sellaisille henkilöille, joilla on laillinen oikeus tietoihin, kuten vapautensa menettäneen omaisille tai näiden edustajille tai asiamiehelle. Artiklan 1 kohta sisältää yksityiskohtaisen luettelon niistä tiedoista, jotka ainakin on annettava. Luettelo käsittää kaikki 17 artiklan 3 kohdan tarkoittamissa rekistereissä olevat, kyseisessä kohdassa mainitut vähimmäistiedot lukuun ottamatta vapaudenmenetyksen perusteita. Tiedonsaantioikeutta voivat kuitenkin rajoittaa 19 ja 20 artiklan määräykset.

151. Tietojen saamiseen viranomaisten rekistereistä sovelletaan julkisuuslakia. Lähtökohta on, että viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, ellei toisin säädetä (1 §). Lain 24 §:n 1 momentti sisältää luettelon salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Sellaisia ovat muun muassa 28 kohdan mukaan rekisterit, jotka sisältävät tietoja tuomitusta taikka vangitusta tai muutoin vapautensa menettäneestä henkilöstä. Salassapitoedellytyksestä huolimatta on lainkohdan mukaan mahdollista antaa näistä tietoja, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna asianomaisen tulevaa toimeentuloa, yhteiskuntaan sopeutumista tai turvallisuutta, ja jos tiedon antamiseen on perusteltu syy. Myös terveystiedot ovat salassa pidettäviä pykälän 25 kohdan mukaan, joskin terveystietojen käsittelystä on edellä 17 artiklan yhteydessä kuvatulla tavalla myös erityissääntelyä.

152. Asianosaisella ja tämän edustajalla on oikeus saada muutoin salassa pidettäviä tietoja julkisuuslain 11 §:n perusteella. Asianosaisella tarkoitetaan hakijaa, valittajaa sekä muuta, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Yleissopimuksessa tarkoitettua henkilöä, jolla on laillinen oikeus tietoihin, voidaan lähtökohtaisesti katsoa rinnastuvan asianosaisen käsitteeseen. Sinänsä julkisuuslaki ei kuitenkaan suoraan takaa omaisille tiedonsaantioikeutta vaan omaisten on

LUONNOS

oltava asianosaisasemassa. Esimerkiksi korkein hallinto-oikeus on katsonut, että vanhemmat ovat tietyissä tapauksissa asianosaisia (KHO 2021:9).

153. Eron voidaan kuitenkin katsoa olevan sellainen, että tapauskohtainen harkinta julkisuuslain soveltamisessa riittää eikä lakimuutosta tarvita. Ensinnäkin perusteltu tavoite selvittää epäilty tahdonvastainen katoaminen ja tiedon pyytäjän suhde vankiin voitaneen ottaa huomioon arvioitaessa julkisuuslain 24 §:n 28 kohdan vahinkoedellytyslauseketta. Toiseksi yleissopimuksen määräykset voitaneen ottaa huomioon arvioitaessa julkisuuslain 11 §:n mukaista asianosaisen oikeutta tiedonsaantiin. Käytännön tasolla Rikosseuraamuslaitos on myös ottanut käyttöön kirjemenettelyn, jolla henkilö voi yrittää yhteydenottoa, vaikka hänellä ei ole tiedossa, onko henkilö vankilassa (<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/yhteystiedot/yhteysvankiin.html> (viitattu 13.12.2024)).

154. Sopimusvelvoitteiden täyttymisen osalta voitaneen lisäksi ottaa huomioon oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus. Oikeudenkäyntiasiakirjojen osalta asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007) ja oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annetussa laissa (381/2007). Näistä ensimmäisen perusteella tieto ratkaisun lopputuloksesta, kuten vankeusrangaistuksesta, on julkinen tieto (24 §:n 2 momentti). Esitutinnan asianosaisen oikeudesta saada tieto esitutkinnassa esitetystä tai laaditusta asiakirjasta säädetään esitutkintalain 4 luvun 15 §:ssä.

155. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista sisältää määräykset potilaan laillisen edustajan tai lähimaisen tai muun läheisen tiedonsaantioikeudesta. Pääsäännön mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassa pidettäviä. Lain 13 §:n 3 momentti sisältää luettelon poikkeusperusteista, joiden mukaan tietoja voidaan luovuttaa sivullisille. Sovellettavaksi voi tulla myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Lain 3 luku sisältää määräykset salassapidosta ja salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annettu laki (703/2023) sisältää määräyksiä potilastietojen käsittelystä ja luovuttamisesta. Tutkintavankien ja vankeusvankien terveydenhuollosta vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuudessa toimiva Vankiterveydenhuollon yksikkö. Yksikön toiminnasta säädetään vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015).

156. Kohdan velvoitteiden täytäntöönpanon osalta merkityksellinen on myös jäljempänä käsiteltävä 20 artikla, jossa määrätään poikkeuksista tiedonsaantiin. Lähtökohtana voidaan nimittäin pitää, että Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina olevat vangit ovat 20 artiklassa tarkoitettussa tilanteessa eli heillä on lain suoja ja tuomioistuinviranomaiset valvovat vapaudenmenetystä, ja tiedonsaannin rajoittaminen on henkilön yksityisyyden takia täysin välttämätöntä lailla säädetyn mukaisesti.

157. Kiinniottamisesta ja vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta säädetään pakkokeinolain 2 luvun 4 §:n 2 momentissa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:ssä. Tutkintavangin mahdollisuudesta ilmoittaa vankilaan ottamisestaan säädetään

LUONNOS

tutkintavankeuslain 2 luvun 2 §:n 4 momentissa, ja vangin mahdollisuudesta ilmoittaa vankilaan ottamisestaan säädetään vankeuslain 4 luvun 2 §:n 3 momentissa.

158. Osapuoli voi halutessaan sallia 18 artiklaa laajemman tietojensaantioikeuden. Artiklan 2 kohdassa määrätään, että mikäli 1 kohdassa mainittu henkilö etsii tietoja, joihin hänellä on oikeus päästä käsiksi, ja hän voi joutua tämän etsinnän vuoksi kovan kohtelun, uhkailun tai rangaistusten kohteeksi, osapuolella on velvollisuus suojella tätä henkilöä. Suojelovelvollisuutta koskevia kansallisia säännöksiä on selostettu 12 artiklan kohdalla.

19 artikla

159. Yleissopimuksen 19 artiklan 1 kohdassa määrätään sellaisten henkilötietojen käsittelystä, joita kootaan tai välitetään kadonnutta henkilöä etsittäessä. Tietoja ei saa käyttää eikä saattaa saataville muuta tarkoitusta varten kuin kadonneen henkilön etsimiseksi. Tietoja saa kuitenkin käyttää myös rikosoikeudenkäyntiä varten sekä hyvityksen hakemiseen.

160. Terveyttä koskevat tiedot ja geneettiset tiedot henkilöiden yksiselitteistä tunnistamista varten ovat yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdassa ja rikosasioiden tietosuojalain 11 §:n 1 momentissa tarkoitettuja erityisiä henkilötietoryhmiä. Tällaisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelyä on rajoitettu kummassakin tietosuojan yleissäädöksessä. Lisäksi yleisen tietosuoja-asetuksen 10 artikla rajoittaa rikostuomioihin ja rikoksiin liittyvien henkilötietojen käsittelyä silloin, kun kyse ei ole rikosasioiden tietosuojalain soveltamisalaan kuuluvista viranomaisista. Yksi yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan mukaisista henkilötietojen käsittelyn periaatteista on käyttötarkoitussidonnaisuuden vaatimus. Henkilötiedot on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla. Yhteensopivasta käsittelystä säädetään tarkemmin yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 4 kohdassa ja käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatteesta poikkeamisen edellytyksistä 23 artiklassa. Vastaavan käyttötarkoitussidonnaisuuden vaatimukseen liittyvät säännökset sisältyvät rikosasioiden tietosuojalain 5 §:ään. Se, kumman yleissäädöksen säännökset tulisivat sovellettaviksi, riippuisi siitä, onko kyseessä rikosasioissa toimivaltainen viranomainen ja rikosasioiden tietosuojalaissa tarkoitettu henkilötietojen käsittelytarkoitus, vai jokin muu käsittelytilanne. Käyttötarkoitussidonnaisuuden vaatimuksesta voidaan Suomessa poiketa esimerkiksi säännöksillä, jotka koskevat viranomaisen tietojen luovuttamista tai tiedonsaantia salassapitosäännösten estämättä. Salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta toiselle viranomaiselle säädetään julkisuuslain 29 §:ssä sekä erityislaeissa.

161. Yksi poliisin poliisilain 1 §:n mukaisista tehtävistä on ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin kadonneen henkilön löytämiseksi. Poliisin osalta artiklassa tarkoitettujen henkilötietojen käsittelyyn sovellettaisiin konkreettisen rikosepäilyn tilanteessa rikosasioiden tietosuojalakia, mutta jossakin tilanteissa voisi tulla sovellettavaksi myös yleinen tietosuoja-asetus ja tietosuojalaki. Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettu laki sisältää lisäksi erityissäännöksiä poliisin oikeudesta käsitellä henkilötietoja. Lain 16 §:ssä on erityissäännös poliisin oikeudesta saada tietoja eräistä rekistereistä ja tietojärjestelmistä salassapitosäännösten estämättä. Yllä kuvatulla tavalla yksi poliisin henkilötietojen käsittelyn yleisistä periaatteista on

LUONNOS

käyttötarkoitussidonnaisuus. Lain 13 ja 14 §:ssä säädetään henkilötietojen käsittelystä muuhun kuin alkuperäiseen tarkoitukseen. Lisäksi lain 15 §:ssä säädetään tiettyjen erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelystä muun muassa tunnistamattomaksi jääneen uhrin tunnistamisessa. Pykälän 1 momentin mukaisesti edellytyksenä on, että erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely on välttämätöntä. Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa annettu laki sisältää erilliset säännökset poliisin oikeudesta luovuttaa henkilötietoja (4 luku) salassapitosäännösten estämättä.

162. Rikosoikeudenkäynnissä tietoja voivat käyttää toimivaltaiset viranomaiset sekä rikosprosessin osapuolet, mukaan lukien rikoksesta epäillyt ja yleissopimuksessa tarkoitetut tahdonvastaisen katoamisen uhrit. Rikosasioissa toimivaltaisten viranomaisten rikosprosessin yhteydessä suorittama henkilötietojen käsittely kuuluisi rikosasioiden tietosuojalain soveltamisalaan lain 1 §:n 1 momentin 1-3 kohdan mukaisesti, ja lisäksi sovellettavaksi voi tapauksesta riippuen tulla rikosprosessia koskevia erityissäännöksiä. Uhreilla puolestaan on edellä 18 artiklan yhteydessä kuvatulla tavalla lähtökohtaisesti oikeus saada asianosaisina tieto viranomaisen asiakirjoista, olivatpa ne julkisia tai salassa pidettäviä.

163. Artiklan 2 kohdan mukaan lukien henkilötietojen, myös lääketieteellisten ja geneettisten tietojen, kokoaminen, käsittely, käyttö ja tallentaminen eivät saa loukata ihmisoikeuksia, perusvapauksia tai yksilön ihmisarvoa eivätkä toteuttaa niiden loukkaamista. Henkilötietojen suoja ja yksityiselämän suoja koskevat edellä selostetun henkilötietojen suojaan sovellettavan lainsäädännön ohella perustuslain 10 §, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 ja 8 artikla sekä EIS 8 artikla. Tietosuojalainsäädäntö sisältää yksityiskohtaiset säännökset rekisteröidyn oikeuksista ja henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä oikeussuojakeinoista.

20 artikla

164. Artiklassa määrätään 18 artiklassa tarkoitetun tiedonsaantioikeuden rajoittamisesta ja oikeussuojakeinoista tällaisessa tapauksessa. Artiklan 1 kohdan mukaan tiedonsaantioikeutta voidaan poikkeuksellisesti rajoittaa vain silloin, kun henkilöllä on lain suoja ja tuomioistuinviranomaiset valvovat hänen vapaudenmenetystään, jos rajoittaminen on täysin välttämätöntä, siitä on säädetty lailla ja tietojen välittäminen vaikuttaisi haitallisesti henkilön yksityisyyteen tai turvallisuuteen tai estäisi rikostutkintaa, tai muilla vastaavilla perusteilla lain, sovellettavan kansainvälisen oikeuden ja tämän yleissopimuksen tavoitteiden mukaisesti.

165. Tietojensaantioikeutta on käsitelty edellä 18 artiklan yhteydessä. Suomessa pääsääntönä on viranomaisten asiakirjojen julkisuus. Julkisuuslain 24 §:ssä säädetään salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Salassapidolle on näissä tilanteissa erityinen peruste. Vankien osalta perusteet liittyvät muun muassa yksityisyyteen liittyviin näkökulmiin. Julkisuuslain 11 §:n 2 momentissa säädetään edellytyksistä, jolloin asianosaisjulkisuutta voidaan rajoittaa. Rikosasioiden tietosuojalain 24 § ja 28 § sekä tietosuojalain 33 ja 34 § mahdollistavat sen, että rekisteröidyn oikeutta saada tieto itseään koskevien henkilötietojen käsittelystä rajoitetaan esimerkiksi rikostutkinnan turvaamiseksi. Rekisteröidyllä on mahdollisuus varmistua kuitenkin henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuudesta tietosuojavaltuutetun välityksellä.

LUONNOS

166. Artiklan 2 kohdassa määrätään oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Asiakirjan pyytämisestä säädetään julkisuuslain 13 §:ssä ja antamisesta päättämisestä lain 14 §:ssä. Lain 33 §:n mukaan muutoksenhakuun sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään. Muutoksenhakuun asiassa, joka koskee oikeudenkäynnin julkisuutta, sovelletaan, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa ja oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annetussa laissa säädetään. Erityissääntelyssä on omat säännöksensä muutoksenhausta.

21 artikla

167. Artiklassa edellytetään, että vapautensa menettäneet henkilöt vapautetaan niin, että vapautuksesta jää luotettava merkintä ja että vapauttaminen voidaan näin jälkikäteen todentaa. Vapautettujen henkilöiden on pystyttävä käyttämään oikeuksiaan täysimääräisesti ja heidän fyysinen koskemattomuutensa on taattava. Henkilön toimintakykyä ei siis saa tarpeettomasti ja tarkoituksella rajoittaa. Artiklalla ei kuitenkaan rajoiteta kansallisen lainsäädännön tällaiselle henkilölle asettamia velvollisuuksia, joita saattaa liittyä esimerkiksi ehdonalaiseen vapauteen tai erilaisiin toimintakieltoihin.

168. Artiklassa määrätty tehtävä kuuluu 17 artiklan mukaiselle rekisteriviranomaiselle. Tämän osalta viitataan 17 artiklan 3 kohdan määräyksiin ja niitä koskevaan selostukseen edellä. Vankeudesta vapautettujen oikeuksia ei rajoiteta Suomessa artiklassa kielletyllä tavalla.

22 artikla

169. Artiklassa määrätään eräiden liitännäisten tekojen rangaistavuudesta. Kysymys on kuitenkin sen tyyppisistä teoista, jotka Suomessa tyyppillisesti kuuluvat rikosoikeudellisen vastuun piiriin.

170. Artiklan a alakohdan mukaan rangaistavaa tulee olla 17 artiklan 2 kohdan f alakohdassa ja 20 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu oikeussuojakeinon saannin viivyttäminen tai estäminen. Ensimmäinen koskee mahdollisuutta saattaa vapaudenmenetys oikeuden tutkittavaksi ja jälkimmäinen oikeussuojakeinoa tietojensaannissa.

171. Koska vapautensa menettäneiden henkilöiden säilyttäminen on viranomaistehtävä, on a alakohdassa mainittuihin tekoihin syyllistyvä virkamies. Näin ollen sovellettavaksi tulevat rikoslain 40 luvun mukaiset virkarikossäännökset. Sovellettaviksi voivat tulla esimerkiksi virka-aseman väärinkäyttämistä tai virkavelvollisuuden rikkomista koskevat säännökset.

172. Artiklan b alakohdan mukaan rangaistavaa tulee olla se, että vapaudenmenetys jätetään kirjaamatta, tai kirjataan tietoja, jotka virallisesta rekisteristä vastaava virkailija on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää virheellisiksi. Sovellettavaksi voivat tältäkin osin tulla virkarikoksia koskevat säännökset.

173. Artiklan c alakohta koskee tilannetta, jossa kieltäydytään antamasta vapaudenmenetystä koskevia tietoja, tai täytetään näiden tietojen antamista koskevat oikeudelliset vaatimukset, mutta

LUONNOS

annetaan virheellisiä tietoja. Rikoslain 40 luvun mukaisten virkarikossäännösten lisäksi sovellettavaksi voivat tulla rikoslain 16 luvun 7 §:n mukaista rekisterimerkintärikosta koskeva säännös ja 8 §:n mukaista väärän todistuksen antamista viranomaiselle koskeva säännös.

174. Tilanteesta riippuen myös monet rikoslain 15 luvun oikeudenkäyttöä vastaan kohdistuvista rikossäännöksistä voivat artiklan osalta tulla kysymykseen.

23 artikla

175. Artiklan 1 kohdassa määrätään osapuolten velvollisuudesta kouluttaa virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa yleissopimuksen sisällöstä.

176. Poliisin perus-, täydennys- ja jatkokoulutus sisältää perus- ja ihmisoikeuskoulutusta, jossa muun muassa käydään läpi keskeiset ihmisoikeussopimukset ja niiden sisältö. Samankaltaista koulutusta annetaan myös raja- ja merivartiokoulun perus- ja jatko-opinnoissa. Valtakunnansyyttäjän toimisto vastaa syyttäjien jatko- ja täydennyskoulutuksesta. Sotilashenkilöiden perus- ja ihmisoikeuskoulutus painottuu humanitaariseen oikeuteen sekä eettiseen opetukseen. Rikosseuraamusalan koulutus sisältää runsaasti perus- ja ihmisoikeuskoulutusta, laillisuuskoulutusta sekä eettistä opetusta. Koulutusta annetaan myös tuomioistuinten sekä Maahanmuuttoviraston henkilökunnalle. Sosiaali- ja terveysalan puolella koulutusta annetaan muun muassa Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran sekä aluehallintovirastojen henkilökunnalle.

177. Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolen on varmistettava, että sellaiset määräykset ja ohjeet, joilla määrätään tai sallitaan tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen tai kannustetaan siihen, ovat kiellettyjä. Tämän lisäksi on taattava, että henkilöä, joka kieltäytyy noudattamasta tällaista määräystä, ei saa rangaista. Tätä on käsitelty edellä 6 artiklan yhteydessä.

178. Artiklan 3 kohdassa määrätään, että artiklan 1 kohdassa mainituilla henkilöillä on oltava velvollisuus ja todellinen mahdollisuus ilmoittaa viranomaisille, mikäli he epäilevät, että tahdonvastainen katoaminen on tapahtunut tai että sitä suunnitellaan.

179. Artiklan tarkoitus on varmistaa, että sopimusvaltion viranomaisilla on riittävästi tietoa ja taitoa puuttua tahdonvastaisiin katoamisiin sekä selvittää että ehkäistä niitä. Tämä edellyttää artiklan 1 kohdassa mainittujen henkilöryhmien kouluttamista yleissopimuksen sisällöstä ja tahdonvastaisten katoamisten torjunnasta. Ilmoitusvelvollisuuden osalta viitataan edellä 6 artiklan yhteydessä todettuun virkarikoksista.

24 artikla

180. Yleissopimuksen 24 artiklassa määritellään yleissopimuksen tarkoitetun uhrin käsite. Uhrilla tarkoitetaan kadonneen henkilön lisäksi sellaista henkilöä, joka on kärsinyt vahinkoa tahdonvastaisen katoamisen välittömänä seurauksena.

LUONNOS

181. Suomen lainsäädännöstä ei löydy asianomistajan määritelmää, koska tyhjentävän asianomistajan määritelmän aikaansaaminen ei ole mahdollista. Oikeustieteen ja oikeuskäytännön kautta asianomistajan asianomistajan käsitettä on kuitenkin tarkemmin rajattu. Yleisesti asianomistajaksi katsotaan rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija tai se, jolle on välittömästi syntynyt rikoksen kautta yksityinen oikeudellinen vaade. Vaikka asianomistajaa ei kansallisessa lainsäädännössä ole määritelty, oikeuskäytännössä asianomistajan määritelmä on periaatteessa laajempi kuin yleissopimuksen mukainen uhrin määritelmä. Kansallisen lainsäädännön mukaiset asianomistajan oikeudet eivät rajoitu sellaisiin henkilöihin, joille on aiheutunut rikoksesta välitön vahinko, vaan asianomistajana pidetään myös rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltijaa.

182. Artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella 1 kohdassa mainitulla uhrilla on oikeus saada tietää, missä olosuhteissa katoaminen on tapahtunut sekä oikeus saada tietoa katoamisen johdosta suoritettavan tutkinnan etenemisestä ja sen tuloksista sekä kadonneen henkilön kohtalosta. Tiedonsaantioikeutta on selostettu edellä 17-20 artiklan yhteydessä.

183. Artiklan 3 kohdassa edellytetään, että osapuoli ryhtyy kaikkiin asiaankuuluviin toimiin kadonneen henkilön etsimiseksi, paikantamiseksi ja vapauttamiseksi. Mikäli kadonnut henkilö on kuollut, vastaaviin toimiin on ryhdyttävä, jotta jäännösten sijaintipaikka selviää. Jäännökset on tarvittaessa palautettava omaisille ja niitä on kohdeltava asiaankuuluvalla kunnioituksella. Artiklakohdan osalta viitataan edellä 10 ja 12 artiklan kohdalla esitutkinnasta selostettuun. Lisäksi poliisilain 1 §:n 2 momentin mukaan jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi, poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi.

184. Artiklan 4 kohdassa edellytetään, että sopimusvaltioissa on olemassa lainsäädäntö, jolla 1 kohdassa tarkoitetuille uhreille taataan oikeus hyvitykseen ja asianmukaiseen sekä välittömään, oikeudenmukaiseen ja riittävään korvaukseen. Korvauksen on oltava oikeassa suhteessa tapahtuneeseen rikokseen. Artiklan 5 kohdassa täsmennetään, mitä 4 kohdan korvauksilla tarkoitetaan. Korvaus on annettava aineellisista ja aineettomista vahingosta, ja lisäksi tarpeen mukaan on esimerkiksi palautettava ne henkilöllä olemassa olevat oikeudet, jotka hän on menettänyt tahdonvastaisen katoamisen seurauksena, kuntoutettava henkilö, joka on kuntoutuksen tarpeessa, sekä palautettava henkilön kunnia ja maine. Valtion on myös kyettävä takaamaan, että rikosta ei uusita.

185. Suomessa rikoksen asianomistajalla on oikeus saada tahallisen rikoksen toteuttama vahinko täysimääräisesti korvatuksi. Uhrilla on rikosasian asianomistajana oikeus saada rikoksentehtäjältä myös korvaus oikeudenkäyntikuluistaan siltä osin kuin niitä ei suoriteta oikeusapulain mukaisesti valtion varoista tai hän ei saa niistä korvauksia muualta. Asianomistajan pääsemistä oikeuksiinsa edistää oikeudenkäyntiavustajan käyttäminen ja se, että rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimus voidaan esittää virallisen syyttäjän vireille paneman rikosasian käsittelyssä ilman, että asianomistajan täytyy panna vireille vahingonkorvausta koskeva erillinen oikeudenkäynti.

LUONNOS

186. Yleinen vahingonkorvausvastuu ja korvattava vahinko perustuvat vahingonkorvauslakiin (412/1974). Vahingonkorvauslaki kattaa lähtökohtaisesti ne kadonneelle aiheutuneet aineelliset ja aineettomat vahingot, jotka artiklan mukaan tulisi korvata. Lain 5 luvun 1 §:n mukaan vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingosta sekä luvun 4 a ja 6 §:ssä säädettyin edellytyksin kärsimyksestä. Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädettyllä teolla, vahingonkorvaus käsittää myös hyvityksen niin sanotusta puhtaasta varallisuusvahingosta. Lain 5 luvun 6 §:n nojalla vahinkoa kärsineellä on oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä muun muassa silloin, kun hänen vapauttaan on loukattu rangaistavaksi säädettyllä teolla. Artiklan 5 kohdassa mainituista hyvitysmuodoista vahingonkorvauslaissa ei säädetä, mutta esimerkiksi kuntoutuskuluja voidaan korvata sosiaali- ja terveyssektorin lainsäädännön perusteella.

187. Vahingonkorvausoikeuden käytännön toteutumista turvaa se, että asianomistaja voi joissain tilanteissa saada valtion varoista maksettavaa rikosvahinkolain mukaista korvausta. Korvausta haetaan Valtiokonttorilta mainitussa laissa tarkemmin säädettyllä tavalla. Rikosvahinkolain nojalla uhri ei myöskään aina saa täyttä korvausta, koska kyseisessä laissa on eräille korvauslajeille asetettu enimmäismäärät. Esimerkiksi kärsimyksestä maksettava korvaus on henkilökohtaista koskemattomuutta koskevien rikosten, jollaisena tahdonvastaista katoamistakin voidaan pitää, osalta enimmillään 4 300 euroa.

188. Komitea on painottanut suosituskäytännössään, että kaikilla henkilöillä, jotka ovat kärsineet vahinkoa tahdonvastaisen katoamisen välittömänä seurauksena, on oikeus artiklan mukaiseen hyvitykseen ja korvaukseen (ks. esim. CED/C/PER/CO/1, 29 (a) kappale). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että hyvityksen ja korvauksen tulisi välttämättä olla kaikille saman sisältöinen. Tähän artiklan ei voida katsoa velvoittavan, minkä lisäksi komitea on suosituskäytännössään tuonut esille, että määrittelyssä tulee ottaa huomioon yksilölliset erityispiirteet (ks. esim. CED/C/SVK/CO/1, 25 kappale). Suomessa vahingonkorvauksen määräärioidaan tapauskohtaisesti. Lisäksi vahingonkorvauslaissa on erikseen säädetty niistä tilanteista, joissa kolmannella on oikeus saada korvauksia jollekin muulle henkilölle aiheutuneen vahingon vuoksi. Asiasta säädetään lain 5 luvun 2 d (läheisen oikeus korvaukseen henkilövahinkoa kärsineen hoitamisesta aiheutuneista kuluista ja ansiomenetyksestä), 3 (hautaamisesta aiheutunut kärsimys) ja 4 b (läheiselle kuolemantapauksesta aiheutuneen henkilövahingon hoitokulut ja ansionmenetykset) §:ssä.

189. Komitea on suosituskäytännössään katsonut, että uhreilla tulisi olla oikeus saada hyvitystä, sosiaalietuuksia tai muita korvausmuotoja ilman, että heidän täytyy todistaa kadonneen henkilön kuolema (CED/C/HND/CO/1, 39 kappale) ja vaikka tahdonvastaisesta katoamisesta ei olisi käynnistetty rikosprosessia (CED/C/ESP/CO/1, 30 kappale). Edellä mainitulla tavalla vahingonkorvauslain mukaan tietyt omaisten vahingonkorvaukset edellyttävät katoamisen sijasta henkilön kuolemaa. Suomen vahingonkorvausoikeudessa on suhtauduttu pidättyvästi muun kuin suoranaisen vahingonkärsijän korvausoikeuteen. Toisaalta Suomessa omaisten asemaa ei ensisijaisesti turvatakaan vahingonkorvauksien vaan sosiaaliturvajärjestelmän kautta.

LUONNOS

190. Lapsiuhreihin soveltuvat asianmukaiset lastensuojelulain säännökset sekä muut lapsiin soveltuvat säädökset ja menettelytavat. Lastensuojelulaki antaa viranomaisille mahdollisuuden puuttua tarvittaessa alaikäisen elämäntilanteeseen. Lain lähtökohtana on lapsen etu ja hyvinvointi.

191. Oikeusministeriö ja poliisiviranomaiset ovat laatineet erilaisia ohjeita rikoksen uhriksi joutuneille. Oikeusministeriö on muun muassa laatinut kirjallisen esitteen rikoksen uhriksi joutuneille. Esite sisältää kattavasti tietoa esimerkiksi tarjolla olevista tukipalveluista sekä rikosasian käsittelyvaiheista. Esite on saatavilla muun muassa oikeusministeriön ja poliisin internetsivuilla. Esite on julkaistu ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi, saameksi, somaliksi ja arabiaksi sekä suomen ja ruotsin selkokielellä. Lisäksi rikosuhripäivystys on oikeusministeriön tukemana julkaissut erilaisia esitteitä rikoksen uhriksi joutuneille ja sen internet-sivuilla (www.riku.fi) on paljon ohjeistusta. Oikeusministeriö on julkaissut myös ”Lapsi rikoksen uhrina” –oppaan.

192. Artiklan 6 kohdan mukaan osapuolet toteuttavat asianmukaiset toimet sen oikeudellisen aseman suhteen, joka on niillä kadonneilla, joiden kohtaloa ei ole selvitetty, ja heidän omaisillaan, muun muassa sosiaaliturvan, varallisuusasioiden, perheoikeudellisten kysymysten ja omistusoikeuden osalta.

193. Artiklakohdan osalta tulee sovellettavaksi muun muassa sosiaalihuoltoa ja sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö. Sosiaalihuoltolailla (1301/2014) edistetään ja ylläpidetään henkilön hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta (1 §). Se sisältää säännökset muun muassa välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamisesta sekä neuvonnasta ja ohjauksesta. Sosiaalipalveluja on järjestettävä muun muassa lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta aiheutuvan tuen tarpeeseen sekä äkillisestä kriisitilanteesta aiheutuvaan tuen tarpeeseen (11 §). Sosiaalipalvelut ovat kuntien järjestämisvastuulla.

194. Kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisesta säädetään laissa kuolleeksi julistamisesta (127/2005). Komitea on suositellut, ettei tahdonvastaisen katoamisen uhriksi joutunutta henkilöä tulisi julistaa kuolleeksi ennen kuin hänen kohtalonsa on selvitetty (ks. esim. CED/C/NLD/CO/1, 34 kappale).

195. Artiklan 7 kohdassa määrätään yhdistymisvapauden käyttämisestä. Kaikilla on oltava oikeus perustaa sellaisia järjestöjä ja yhdistyksiä, joiden päämääränä on selvittää kadonneiden henkilöiden kohtalo ja auttaa tällaisten rikosten uhreja sekä liittyä tällaisiin järjestöihin. Yhdistymisvapaus on turvattu perustuslaissa ja ihmisoikeutena. Yhdistyksen perustamisesta on tarkemmat säännökset yhdistyslaissa (503/1989).

25 artikla

196. Yleissopimuksen 25 artiklassa on määräykset lapsiin liittyvistä erityistilanteista.

197. Artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan osapuolen on kriminalisoitava tahdonvastaisesti kadonneiden lasten, tahdonvastaisesti kadonneen isän, äidin tai laillisen huoltajan lasten tai

LUONNOS

tahdonvastaisesti kadonneen äidin vapaudenriiston aikana syntyneiden lasten luvaton poisvieminen. Tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea on suositellut tältäkin osin erillisiä rangaistussäännöksiä yleissopimuksen täytäntöön panemisessa (esimerkiksi CED/C/FRA/CO/1, 37 kappale ja CED/C/DEU/CO/1, 29 kappale).

198. Artiklan a alakohta jättää avoimeksi ja näin ollen sopimuspuolen harkintaan sen, mitä ”luvottomalla poisviemisellä” tarkoitetaan. Tällaiseen toimintaan tyypillisesti liittyy vapaudenriisto, minkä vuoksi sovellettavaksi voivat tulla rikoslain 25 luvun 1 ja 2 §:n vapaudenriistorikoksia koskevat säännökset. Vaikka alakohdan mukaan tekijänä voi periaatteessa olla kuka tahansa, käytännössä tällaisiin tekoihin syyllistyvät virkamiehet, jolloin tässäkin tapauksessa sovellettaviksi voivat tulla virkarikoksia koskevat rikoslain 40 luvun säännökset.

199. Artiklan b alakohdan mukaan a alakohdassa tarkoitettujen lasten oikean henkilöllisyyden todistavien asiakirjojen väärentäminen, kätkeminen tai hävittäminen on kriminalisoitava. Kyseisissä tapauksissa sovellettavia säännöksiä ovat rikoslain 33 luvun väärennyssäännökset ja 35 luvun vahingontekosäännökset; tekijän ollessa virkamies myös rikoslain 40 luvun virkarikoksia koskevat säännökset voivat soveltua. Mahdollisesti myös rikoslain 16 luvun 7 §:n mukainen rekisterimerkintärikos, saman luvun 12 §:n mukainen viranomaisen hallussa olevan todistuskappaleen hävittäminen tai 28 luvun 11 §:n mukainen hallinnan loukkaus voivat tulla kyseeseen.

200. Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet tämän artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten etsimiseksi, tunnistamiseksi ja palauttamiseksi alkuperäisille perheilleen noudattaen oikeudellisia menettelyjä ja sovellettavia kansainvälisiä sopimuksia. Tämän osalta viitataan edellä 10 ja 12 artiklan yhteydessä käsiteltyyn. Lasten palauttamiseen alkuperäisille vanhemmilleen liittyviä näkökulmia käsitellään tarkemmin jäljempänä 4 kohdan yhteydessä.

201. Artiklan 3 kohdassa määrätään osapuolten keskinäisestä avustamisesta. Tämän osalta viitataan 14-18 artiklan kohdalla selostettuun.

202. Artiklan 4 kohdassa määrätään artiklassa tarkoitettujen lasten oikeudesta säilyttää tai saada takaisin henkilöllisyytensä, mukaan lukien kansalaisuutensa, nimensä ja perhesuhteensa, niin kuin ne on laissa määritelty. Kohdan mukaan lapsen adoptio tai sijoittaminen on tarvittaessa kumottava. Artiklan 5 kohdan mukaan kaikissa tapauksissa ja erityisesti kaikissa tähän artiklaan liittyvissä asioissa otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu.

203. Lapsen oikeuksiin vaikuttavassa arvioinnissa huomioon otettava on yleissopimus lapsen oikeuksista. Lastensuojelulain mukaista päätöksentekoa ohjaa vahvasti lapsen etu. Mikäli lapsen tilanne tai olosuhteet muuttuvat, lastensuojelulain mukaista sijoituspäätöstä tulee tarkastella uudestaan. Esimerkiksi huostassapidon kesto ja lakkaamista koskevan lastensuojelulain 47 §:n 2 momentin mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, lapsen tai huoltajan hakiessa huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi.

LUONNOS

204. Adoptioiden osalta Suomessa on pidetty lähtökohtana, että lapsen edun turvaamisen painipisteen tulee olla ennakkovalvonnassa. Tässä tarkoituksessa adoptiolaissa säädetään adoptiioneuvonnasta ja kansainvälisestä adoptiopalvelusta. Mainitut säännökset tarkoittavat sitä, että asian valmistelussa on aina mukana viranomainen tai viranomaisen luvan saanut toimielin. Jo ennen kuin adoptiosta päätetään, tutkitaan että lapsi on laillisesti adoptoitavissa eikä ole esimerkiksi sieppauksen tai ihmiskaupan uhri. Tällä tavoin pyritään varmistumaan siitä, ettei muun muassa niitä tilanteita, joita kohdassa tarkoitetaan, lainkaan esiintyisi.

205. Sitä vastoin adoption kumoaminen ei Suomessa ole mahdollista. Mahdollisuutta adoption purkamiseen on arvioitu muun muassa hallituksen esityksessä eduskunnalle lapseksiottamista koskevan lainsäädännön uudistamisessa (HE 147/1978 vp). Siitä lähtien Suomen adoptiolainsäädäntöön on kuulunut keskeinen periaate siitä, että adoptioon perustuva lapsen ja vanhemman suhdetta ei voida purkaa. Adoptiosuhteen pysyvyyden on katsottu olevan lapsen edun mukaista. Ulkomaisen adoption purkamisen tunnustaminen on kuitenkin Suomessa mahdollista adoptiolain 68 §:n mukaisesti.

206. Voimassaolevan adoptiolainsäädännön mukaan adoptiota ei siis voi sen vahvistamisen jälkeen purkaa. Poikkeuksellisissa tapauksissa korkein oikeus voi ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten nojalla purkaa adoptiopäätöksen (ks. esim. KKO 2021:37; KKO 2005:64; KKO 2014:19). Adoption kautta syntynyt oikeudellinen tila voidaan myös muuttaa adoptoimalla lapsi uudelleen, jos adoption edellytykset täyttyvät.

207. Yleissopimuksen artikla on jokseenkin tulkinnanvarainen sen suhteen, millaiseen kumoamismenettelyyn se velvoittaa. Komitealle tehtyjen täytäntöönpanoraporttien perusteella osapuolet ovat tulkinneet vaatimusta eri tavoin: osalla nimenomainen kumoamismenettely ja osalla muita keinoja.

208. Komitea on kuitenkin johdonmukaisesti suositellut adoption kumoamisen nimenomaista mahdollisuutta, kun taustalla on tahdonvastainen katoaminen. Komitea ei ole esimerkiksi pitänyt ylimääräiseen muutoksenhakuun rinnastuvaa keinoa riittävänä, ellei yhtenä nimenomaisena perusteena tälle ole ollut tahdonvastainen katomainen (CED/C/FRA/CO/1, 37 kappale ja CED/C/FRA/OAI/1, 15 ja 16 kappale). Myöskään yleinen adoption kumoamismenettely, joka ei erityisesti koske tahdonvastaisia katoamisia, ei ole ollut riittävä (CED/C/NLD/CO/1, 38 ja 39 kappale).

209. Adoptiolain 2 §:n mukaan kaikissa adoptiota koskevissa päätöksissä on otettava huomioon lapsen etu. Tällä perusteella voitaisiin puoltaa tulkintaa, jonka mukaan mahdollisuus uudelleenadoptioon lapsen edun sitä edellyttäessä olisi sopusoinnussa 25 artiklan 4 ja 5 kohtien kanssa. Tulkintaa vastaan puhuu kuitenkin komitean edellä mainitut suositukset siitä, että kumoamismenettelyn täytyisi nimenomaisesti koskea tahdonvastaisen katoamisen tapauksia.

210. Yleissopimuksen ratifioimisen valmistelussa arvioitiin, että erillisen kumoamismenettelyn säätäminen yleissopimuksen alaan kuuluvia tilanteita varten edellyttäisi kansallisen lainsäädännön muuttamista. Valmistelussa kuitenkin katsottiin, että nykyinen oikeustila on lapsen edun mukainen.

LUONNOS

Ottaen huomioon tämän sekä 25 artiklan tulkinnanvaraisuuden Suomi teki yleissopimuksen ratifioimisen yhteydessä varauman. Sen mukaan painottaen adoption edellytysten ennakkovalvontaa lapsen edun vuoksi ja suhtautuen siten varauksellisesti erilliseen adoption kumoamista koskevaan menettelyyn tunnustaen kuitenkin mahdollisuuden tarkastella adoptiota poikkeustapauksissa uudelleen, Suomi ei katso olevansa yleissopimuksen 25 artiklan 4 kohdan määräysten sitoma siltä osin kuin kyse on mainitun artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten adoption kumoamisesta. Varauman käytännön vaikutuksia seurataan mahdollisista yksittäistapauksista saatavien tietojen ja muiden muutostarpeisiin liittyvien seikkojen perusteella.

211. Artiklan 5 kohdassa määrätään, että kaikissa tapauksissa ja erityisesti kaikissa tähän artiklaan liittyvissä asioissa otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu, ja lapsella, joka pystyy muodostamaan omat mielipiteensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä mielipiteet, jolloin niille annetaan asianmukainen merkitys lapsen iän ja kehitysasteen mukaisesti.

212. Adoptiolain 2 §:ssä säädetään lapsen edun huomioon ottamisesta. Lain 3 §:n mukaan alaikäisen adoptiota ratkaistaessa on otettava huomioon lapsen toivomukset ja mielipide lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla.

213. Lastensuojelulain 4 §:n mukaisesti lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

214. Lapsiuhrin etua turvataan sillä, että rikosasian käsittelyssä ja asianomistajan kohtelussa siinä otetaan huomioon hänen nuoreen ikäänsä liittyvät näkökohdat ja että käsittelyssä edistetään asianomistajan oikeuksiinsa pääsemistä. Esitutkintalain 4 luvun 7 §:ssä säädetään lasten kohtelusta esitutkinnassa. Lapsiuhrin etua turvataan myös asian nopealla käsittelyllä. Esitutkinta on esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunut rikos. Näissä tilanteissa syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen, ja nostettava syyte ilman viivytystä (ROL 1:8a.3). Tuomioistuimessa pääkäsittely on näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta (ROL 5:13.3).

215. Tilastotietoa tahdonvastaisista katoamisista ei ole.